

Maandblad van
Vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte

De Vrijdenker

Sinds 1856

IN DIT
NUMMER
ONDER
MEER:

Borrelen in
Amsterdam

Vrijdenken
op de UvH

Mens, Fauna,
Flora, Aarde

Prostitutie, in-
cest, misogynie

Argumenten

De pa van Jezus

Waanidee in
Wijk aan Zee

Zaterdag 10 oktober in De Balie, Amsterdam:
Anton Constandse Lezing
en Vrijdenker van het Jaar 2015

VRIJDENKERSBORRELS en VERLICHTINGSBORRELS

Een Vrijdenkersborrel of Verlichtingsborrel is een maandelijks feestje over helder denken, de moraal en het goede leven. Voor vrijdenkers, atheïsten, humanisten, skeptici en andere belangstellenden op zoek naar de rede. Er worden een aantal van deze evenementen in Nederland georganiseerd. Zou u er zelf eentje willen organiseren? Neem dan contact met ons op via info@devrijgedachte.nl.

!!! LET OP: Tijd en plaats van de hieronder vermelde borrels kunnen veranderen.
■ ■ ■ Kijk dus altijd op de per borrel vermelde website voor de actuele informatie.

Vrijdenkersborrel Amsterdam

Locatie: Wethouder Verheij Sporthal,
Polderweg 300, 1093KP Amsterdam
Wanneer: iedere tweede woensdag van de maand
Tijd: 20:00 – 22:30 uur (inloop vanaf 19:30 uur)
Toegang vrij, consumpties voor eigen rekening
contact: amsterdam@devrijgedachte.nl
Meer informatie op de website: devrijgedachte.nl

Vrijdenkersborrel Deventer

Locatie: De Fermerie, Muggesplein 9, Deventer
Wanneer: elke eerste donderdag van de maand
Tijd: 20:00 – 22:30 uur (inloop vanaf 19:30 uur)
Toegang vrij, consumpties voor eigen rekening
Contact: deventer@devrijgedachte.nl
Meer informatie op de website: devrijgedachte.nl

Vrijdenkersborrel Utrecht

Locatie: Café Willem Slok, Korte Koestraat 2, Utrecht
Wanneer: elke eerste maandag van de maand
Tijd: 20:00 – 22:30 uur (inloop vanaf 19:30 uur)
Toegang vrij, consumpties voor eigen rekening
Contact: utrecht@devrijgedachte.nl
Meer informatie op de website: devrijgedachte.nl

Haagse Verlichtingsborrel

Locatie: Stadsbrasserie De Ooievaer, Turfmarkt 2,
2511 CA Den Haag (aan het Spuiplein onder het stadhuis,
enkele minuten lopen van station Den Haag Centraal)
Wanneer: elke tweede maandag van de maand
Tijd: 20:00 – 22:00 uur (inloop vanaf 19:30 uur)
Toegang vrij, consumpties voor eigen rekening
Contact: redactie@verlichtingsborrel.org
Meer informatie op de website: www.verlichtingsborrel.org

Rotterdamse Verlichtingsborrel

Locatie: Restaurant La Cazuela, Proveniersstraat 38b,
3033CK Rotterdam
Wanneer: elke derde maandag van de maand
Tijd: 20.00 – 22.00 uur (inloop vanaf 19.30 uur)
Toegang vrij; consumpties voor eigen rekening
Contact: redactie@verlichtingsborrel.org
Meer informatie op de website: www.verlichtingsborrel.org

Bezoek onze website
devrijgedachte.nl
en onze Facebook-pagina
'De Vrije Gedachte'

Cover vóór: Hans de Vries spreekt tijdens de eerste Amsterdamse Vrijdenkersborrel; **cover achter:** een informatief prentje van de website engelen-hemel.nl; grafsteen van Tiberius Iulius Abdes Pantera in Bad Kreuznach; Bonobo; Universiteit voor Humanistiek

De Vrijdenker • jaargang 46 • nummer 8 • oktober 2015

INHOUD

Titel	Auteur(s)	Pag.
• Aankondiging Anton Constandse Lezing	<i>Bestuur</i>	2
• Peter Westbroek - <i>De ontdekking van de Aarde</i> (Boekbespreking)	<i>Enno Nuy</i>	3
• Colofon De Vrijdenker	<i>Redactie</i>	7
• Informatie De Vrije Gedachte	<i>Bestuur</i>	7
• De Acht Argumenten (boekbespreking van <i>En dus bestaat God. De beste argumenten</i> van E. Rutten en J. de Ridder)	<i>René van Elst</i>	8
• De mens is even natuurlijk als flora en fauna	<i>Ben Warner</i>	11
• Oproep voor themanummer DE DOOD	<i>Redactie</i>	12
• Het drama van de prostitutie (boekbespreking van <i>Prostitutie. De waarheid achter de Wallen</i> van Renate van der Zee)	<i>Floris van den Berg</i>	13
• Zindroom. Pleidooi voor vrijdenken op de UvH	<i>Martien Schreurs</i>	16
• De eerste Vrijdenkersborrel in Amsterdam	<i>Hans de Vries</i>	17
• Boekpresentatie <i>Beter weten</i> van Floris van den Berg	<i>René van Elst</i>	17
• Pijnlijke poëzie. Religieuze verheerlijking van Hitler en Stalin	<i>Anton van Hooff</i>	18
• De Heilige Familie	<i>Redactie</i>	19
• Reacties m.b.t. 'Gutmenschen'	<i>v. Iren / Couwenbergh</i>	19
• <i>Delusionbusters vs. Aliens</i>	<i>René van Elst</i>	20
• Steiners wijsheden	<i>Ramon De Jonghe</i>	21
• <i>Center For Inquiry Pakistan</i>	<i>Redactie / F. v.d. Berg</i>	21
• Cro Magnon	<i>Tom van Ewijk</i>	22
• Nurks contra Urks	<i>Anton Mullink</i>	25
• Kan onderwijs waardevrij zijn?	<i>Hans de Vries</i>	26
• Incest en misogynie in Nederland (boekbespreking van <i>Een meisje voor dag en nacht</i> van Renate van der Zee)	<i>Floris van den Berg</i>	28
• De wereld op zijn kop?	<i>Thomas Spickmann</i>	30
• Het ontologisch argument	<i>René van Elst</i>	31
• Reactie op 'Taai (bij)geloof'	<i>Andreas Dijk</i>	32
• Reactie op Koen Jansen	<i>Menno Harsveld</i>	33
• Open brief aan Koen Jansen	<i>Paul Mercken</i>	33
• Reactie op Jan ten Cate	<i>Koen Jansen</i>	34
• Bizar boek over Pantera's zoon Jezus	<i>Anton van Hooff</i>	35
• Wat elke godgelovige zou moeten overdenken (7)	<i>Gerhard Elferink</i>	36

ANTON CONSTANDSE LEZING

zaterdag 10 oktober 2015,

14:00 - 17:00 uur

De Balie, Amsterdam

De jaarlijkse Anton Constandse Lezing staat altijd garant voor een interessante middag. Dit jaar wordt de lezing verzorgd door publicist en hoogleraar Europese Studies **Paul Scheffer**. Tevens wordt tijdens deze middag de schrijfster en feministe **Karin Spaik** uitgeroepen tot *Vrijdenker van het Jaar*. Spreekstalmeester **Wim Berkelaar** zal een en ander in goede banen proberen te leiden.

Datum: zaterdag 10 oktober 2015.
 Locatie: De Balie, Kleine-Gartmanplantsoen 10, Amsterdam.
 Aanvang: 14.00 uur (inloop met koffie/thee vanaf 13.30 uur).
 Toegangsprijs: bij aanmelding vooraf € 10,-;
 bij betaling aan de deur € 15,-.
 Aanmelden: zie www.debalie.nl/agenda, of tel. 020-5535100.

Programma:

13.30 uur – Inloop met koffie/thee.
 14.00 uur – Welkom en opening door Fabian van Langevelde (voorzitter DVG).
 14.10 uur – Anton Constandse Lezing door Paul Scheffer.
 14.55 uur – PAUZE.
 15.10 uur – Intermezzo.
 15.30 uur – Laudatio van Karin Spaik, Vrijdenker van het Jaar, door de voorzitter.
 15.40 uur – Reactie van Karin Spaik.
 16.00 uur – Na- en bijpraten aan de bar.

Over de sprekers:

Paul Scheffer (1954) is een Nederlands publicist. Hij was onder meer correspondent in Parijs en Warschau. Als bijzonder hoogleraar bekleedde hij van 2003 tot 2011 de Wibautleerstoel voor Grootstedelijke problematiek aan de Universiteit van Amsterdam. Sinds september 2011 is hij hoogleraar Europese studies aan de Universiteit van Tilburg. Op 29 januari 2000 schreef hij in NRC Handelsblad een opzienbarend artikel met de titel *Het multiculturele drama*, dat door velen als een waardevolle kritiek op de multiculturele samenleving beschouwd werd, door anderen als een aanval op moslim-migranten in het bijzonder. In oktober 2007 verscheen van Scheffers hand *Het land van aankomst*, een breed opgezette zoektocht, zoals de achterflap meldt, naar wat zich afspeelt onder de oppervlakte van de multiculturele samenleving.

Karin Spaik (1957) is een Nederlandse columniste, publiciste, schrijfster en feministe. Zij is lang actief geweest op bestuurlijk terrein, onder meer als voorzitter van Bits of Freedom en als bestuurslid van Spamvrij.nl. Voorts was ze lid van de programmacommissie van HAR (Hacking at Random), een outdoor hackerconferentie die in augustus 2009 in ons land werd gehouden. Spaik raakte in 1995 verwickeld in een rechtszaak die tegen haar werd aangespannen door Scientology, omdat ze het auteursrecht van Scientology zou hebben geschonden door teksten van Scientology op haar website te publiceren. Spaik zet zich ook in voor de emancipatie van homoseksuelen, biseksuelen en transgenders, met name in haar woonplaats Amsterdam. In haar column in Het Parool gaf Spaik onlangs ook duidelijk blijk van een eigen kijk op de kwestie van de Griekse economie, zonder - zoals iemand het zei in een ingezonden brief - achter de oppervlakkige berichtgeving aan te huppelen. Een vrijdenker in hart en nieren dus.

Peter Westbroek

De ontdekking van de aarde

Enno Nuy

Toen de wereld in 1968 voor het eerst waarnam hoe de aarde er vanuit de ruimte uitzag en tevoorschijn kwam achter de maan – Earthrise – veranderde er iets fundamenteels. Tot dan beschouwden we de aarde als het centrum van de menselijke beschaving. Maar in 1968 werd plotse-ling duidelijk dat de aarde – even fascinerend als kwetsbaar – onderdeel was van een onmetelijke kosmos. In een weergaloos boek laat Westbroek ons de aarde ontdekken en leert hij ons hoe leven ontstond uit levenloze materie, dat het niet de mens is die de aarde civiliseert maar de aarde die de mens civiliseert. Dit boek zou verplichte literatuur moeten zijn op alle scholen en universiteiten, voor alle politici en entrepreneurs. En als er één boek is dat thuishoort in een vrijdenkerscanon, dan is het wel dit prachtige werk van de geoloog Peter Westbroek.

Kalk

Westbroek begint zijn boek met een uiteenzetting over kalk, een grondstof die op alle continenten in grote hoeveelheden voorkomt. Kalk lost op in regen en wordt door rivieren afgevoerd naar zee. Het water verdampt en de opgeloste kalk blijft achter. Op den duur zou dit betekenen dat de oceanen verzadigd zouden raken van kalk maar in de praktijk blijkt dat die kalk ook uit de oceanen weer wordt afgevoerd. Vervolgens schetst Westbroek op welke ingenieuze wijze voorkomen wordt dat de oceanen één groot kalkreservoir worden. Bacteriën spelen daarin een centrale rol. *“Zonder bacteriën kan het zogenaamde hogere leven waartoe wij behoren niet bestaan”*, aldus Westbroek, *“maar zij hebben ons niet nodig, want ze hebben het miljarden jaren zonder ons kunnen stellen”*.

Aan de hand van de geschiedenis van kalk laat hij vervolgens zien dat het systeem na ernstige catastrofes niet terugvalt naar de begintoestand maar zich snel herstelt. Snel betekent dan altijd nog een paar miljoen jaar, maar op de kosmische tijdschaal is dat te verwaarlozen. *“Dat suggereert”*, stelt Westbroek, *“dat de aarde beschikt over een geheugen waarop hij kan terugval-len, en dat hij kan leren van zijn ervaringen. Uiteindelijk waren het de organismen zelf die overlast als gevolg van catastrofes onder controle brachten en al doende steeds betere leefomstandigheden in de oceanen creëerden”*. Maar dat betekent niet dat de geschiedenis van kalksteen uitsluitend het gevolg is van de biologische evolutie. Nee, *“alle onderdelen – de vaste aarde onder onze voeten, de oceaan, de atmosfeer en het leven – werken op elkaar in en de geschiedenis ontspruit uit het geheel van al die interacties”*. Het is de aarde zelf die de cyclus van kalk in stand heeft gehouden en de regulatie ervan heeft voortgebracht. Daar ligt de essentie van wat Westbroek *Earth System Science* noemt, die de aarde ziet als een samenhangend geheel dat voortdurend in ontwikkeling is. De aardse ontwikkeling is cumulatief en Westbroek verduidelijkt dat aan de hand van een metafoer, die van het palrad. Het palrad is een werktuigbouwkundige constructie waarbij een pal ervoor zorgt dat een rad slechts in één richting door kan draaien. Er is geen weg terug.

Enno Nuy (Aerd, 1950) is ondernemer en oud-hoofddirecteur van De Vrijdenker

Oriëntatie

Wetenschap als richtsnoer voor onze levensoriëntatie, dat is waar het Westbroek om te doen is. Maar er zijn veel belemmeringen, weerstanden. Deze zijn deels te verklaren uit concurrentie en macht (denk aan religies die niet voorop lopen in enthousiasme voor wetenschappelijke verworvenheden) Deels uit betrokkenheid: hoe meer we bij een onderwerp betrokken zijn, des te moeilijker is het om daar met een zekere distantie naar te kijken. Die betrokkenheid maakt ons ook bang voor de aarde en de catastrofes die haar bedreigen. Een andere verklaring is gelegen in klassentegenstellingen. Westbroek is ervan overtuigd dat de wetenschap een middel van de elite is om zich van het grote publiek te onderscheiden. Daarnaast wordt wetenschap veelal als te moeilijk beschouwd en tot slot wordt wetenschap ook vaak ervaren als eng en dat verklaart dan weer de weerstand tegen nieuwe onderzoeksgebieden. Toch is die wetenschapsoriëntatie van het grootste belang om tot een goed begrip van het systeem aarde te komen. Daar ligt dan meteen een grote uitdaging, want wie op zoek is naar oriëntatie in het leven, stelt zichzelf centraal terwijl wetenschap aan dat soort persoonlijke overwegingen nu juist

geen enkele boodschap heeft. En hoe voorkomen we dat de wetenschap gecorrumpereerd wordt door persoonlijke belangen? Denk aan notoire wetenschapsvervalsers als Hitler en Stalin. Denk ook aan fundamentalistische moslims die niets liever zouden willen dan het palrad voor eens en altijd onklaar te maken om ons terug te voeren naar de prehistorie.

Vergeet ook niet dat wetenschap vooral naar buiten treedt door middel

van technologie, toegepaste wetenschap. Maar die technologie wordt vooral ingezet om de belangen van industrieën te dienen. Kortom, *“hoe blijft de wetenschap intact in weerwil van de immense druk van maatschappelijke behoeften?”* Om op al dit soort kwesties en vragen een antwoord te vinden stelt Westbroek voor een organisatie op te richten die al het wetenschappelijk onderzoek coördineert, erop toeziet dat alle aspecten in zulk onderzoek aan bod komen en dat dit alles wordt getoetst aan de behoeften van de samenleving. Hij noemt dit de wetenschap-oriëntatiespiraal.

Teleologie

De Schot James Hutton (1726 – 1797) geldt als de grondlegger van de geologie omdat hij tot het inzicht kwam dat “natuurlijke” processen ten grondslag lagen aan het ontstaan en de vorming van gesteenten. Dankzij Hutton verdween de mythe uit de geologie. De wereld van de gesteenten was niet in overeenstemming te brengen met een scheppingsverhaal. Toch bleef Hutton de aarde als een onveranderlijk systeem zien en weigerde hij afstand te doen van de godsidee. Het was Darwin (1809 – 1882) die *“begreep dat een eindeloos recyclende tredmolen nooit de immense complexiteit van het leven had kunnen produceren”*. Niet lang daarna zou de geologie vooral het werkterrein van de geïndustrialiseerde samenleving vormen. En doordat, mede door het Apolloproject, de mens uit het centrum van het universum verdreven werd, raakte ook de doelgerichtheid, de teleologie, steeds meer op de achtergrond.

Emergentie

Westbroek introduceert de term ‘emergentie’ om aan te duiden hoe een complexiteitstheorie in de praktijk functioneert. Een samenspel van factoren leidt tot een volgende fase. De vloeibaarheid van water is afwezig in de afzonderlijke moleculen en wordt pas een emergente eigenschap in de vorm van een druppel of een stroom. Het emergentiebegrip markeert een breuk met de moderne cartesiaanse wetenschap waarbinnen de klassieke enkelvoudige causaliteit centraal staat. En ook *“voor goddelijke tussenkomst is in de wetenschap geen plaats”*. Dat is maar goed ook, constateert Westbroek, want *“god in de wetenschap toelaten maakt ons lui.”* Bovendien, zegt hij: *“is het niet kleingelovig om van*

god een stortplaats van ons onbegrip te maken?”

Het emergentiebegrip is ook te vertalen in een symbiotisch wereldbeeld. En op dezelfde wijze kan men spreken van symbiotische wetenschap. Bouwsteen voor de *Earth System Science*.

Macromoleculen

Om belangrijke nuances niet te missen citeer ik hier Westbroek: *“Eén ontwikkeling heb ik nog niet genoemd, namelijk het meest verbijsterende verschijnsel op aarde: het universum van macromoleculen, zoals DNA en eiwitten, van cellen, dieren, planten, mensen en ecosystemen – oftewel: de hele levende have van deze planeet. Als je analyseert waar de levende organismen uit bestaan, dan blijken ze volledig te zijn opgebouwd uit de eenvoudige stoffes die in de gesteentecyclus worden rondgepompt. De organismen herkennen die stoffen zodra ze beschikbaar komen en dan nemen ze ze op óf ze stoten ze af, al naargelang de behoefte. Als de stoffen worden opgenomen, vallen ze onmiddellijk ten prooi aan een moleculaire machinerie, zo immens dat onze grootste fabrieken erbij in het niet vallen”*. Dat hele proces verloopt feilloos zonder dat er een manager of coördinator aan te pas komt. Oftewel, de organisatie van het leven is het toppunt van emergentie, of beter nog de accumulatie van miljarden emergenties die zich palradgevijs opstapelen. Bedenk tevens dat dit proces past binnen de tweede wet van thermodynamica: ordening kan alleen plaatselijk opduiken als daarmee de algehele verspreiding van chaos wordt bevorderd.

Westbroek ▲ beschrijft hoe het leven veel meer doet dan zich aanpassen aan de omgeving. Niet alleen de biosfeer, maar de hele planeet is een toneel waar het palrad van de biologische evolutie zich manifesteert. En ofschoon de geosfeer, de hydrosfeer en de atmosfeer op zichzelf niet levend zijn, dragen ze toch de diepe sporen van de biologische activiteiten. Ze zijn zelf sporen van voorbijge biosferen. Vrijwel al het materiaal dat die levenloze sferen vormt, is vele malen de metabolische netwerken van levende systemen gepasseerd en erdoor getransformeerd. Vervolgens laat hij zien hoezeer de biologie en de geologie complementaire wetenschappen zijn. De biologische cyclus mag dan de bron zijn van de zuurstof, de geologische cyclus vormt de drijvende kracht achter de zuurstofaccumulatie. Beide fenomenen zijn van ongekend belang voor leven op onze planeet.

Lovelock ▲

Onvermijdelijk komt Westbroek uit bij James Lovelock (1919) en diens Gaiatheorie. Deze theorie stelt dat de aarde leeft en zelf een organisme is dat in evenwicht wordt gehouden door zonnestraling en warmte die opwelt uit het binnenste van de aarde. Net als bij de mens zou ook de aarde te beschouwen zijn als een homeostatisch superorganisme dat in staat is het interne milieu van dat organisme te stabiliseren. De Gaiatheorie is de status van theorie nog niet ontstegen en is nog niet gestaafd door wetenschappelijk bewijs.

Aan de hand van het werk van de theoretische bioloog Kooijman laat Westbroek vervolgens zien hoe het hele stofwisselingsnetwerk is gebaseerd op een handvol simpele regels. En de kern van die regels is homeostase. Zonder homeostase kan er geen leven bestaan, geen emergentie van eenvoud en geen fysiologische wetmatigheid. Wat voor de aarde (nog) niet te bewijzen zou zijn, is in de biologie overtuigend aangetoond. Of Lovelock gelijk heeft en de aarde in homeostase verkeert, moet dus nog worden onderzocht en bewezen.

Nature en nurture

De discussie over de oorsprong van de menselijke eigenschappen – genetisch determinisme versus culturele invloeden is eigenlijk een onzinnige. In navolging van de Franse filosoof Morin gaat Westbroek ervan uit dat de mens zowel een biologisch als een maatschappelijk wezen is. De beide invloeden staan dan ook in voortdurende wisselwerking: antagonistisch en complementair.

En goed gedocumenteerd onderzoek van Frans de Waal weerspreekt zowel de tabula rasa als het genetisch determinisme. Dieren volgen niet alleen hun instinct maar ook hun gedrag emergeert binnen de sociale context uit een combinatie van natuurlijke aanleg, intelligentie en ervaring.

De astronoom Antonie Pannekoek (1873 – 1960) heeft zich nadrukkelijk bezig gehouden met de antropogenese, het ontstaan van de soort ‘mens’. De mens onderscheidt zich van de andere dieren door het gebruik van werktuigen. Werktuigen bieden vrijheid en ze kunnen worden verbe-

terd. Hoe moeilijk het leven van onze vroege voorouders ook geweest mag zijn, het lijdt geen twijfel dat ze op den duur afstand konden nemen van de moeizame biologische evolutie.

We weten dat de informatie die vastligt in de genen heel wat generaties vergt om vernieuwing of aanpassing door te voeren. Evolutie is een kwestie van geduld. Maar om werktuigen te veranderen volstaat een goed idee, een ingeving. Dat is de reden waarom de doorbraak van georganiseerd werktuiggebruik explosief verliep en al gauw het trage verloop van de evolutie ver achter zich liet. Pannekoek zag de invloed van sociale relaties en de rol die de taal daarin speelde. Spraak is niet alleen de drager van gedachten maar vooral ook het instrument van intermenselijke communicatie. Deze bevindingen sluiten goed aan bij die van De Waal die op basis van onderzoek aantoonde dat er al een begin van en culturele evolutie aanwezig is bij chimpansees en bonobo's.

De socioloog Norbert Elias (1897 – 1990) bestudeerde het menselijk gedrag en droomde van een sociologie die gelijke tred kon houden met de natuurwetenschappen. Waar Pannekoek het gebruik van werktuigen, abstract denken en spraak als specifieke kenmerken van menselijk gedrag kenschetste, voegde Elias daar een vierde kenmerk aan toe: het aangaan en reguleren van sociale relaties. De socioloog Goudsblom (1932) toont ons drie opeenvolgende sociaalecologische regimes van de menselijke soort: de beheersing van het vuur, de productie door landbouw en veeteelt en de industriële productie.

Leven uit levenloze materie

We keren terug naar het grotere beeld en citeren wederom Westbroek: *“De agglomeratie van de jonge aarde tot een gloeiende bol, een afzonderlijke component van het zonnestelsel, de afscheiding van de maan, de scheiding in kern, mantel, korst, hydrosfeer en atmosfeer, de emergentie van de vroege tektonische regimes en de daaraan gekoppelde vermenigvuldiging van verschillende mineralen en gesteenten: al die vroege differentiatiestappen voltrokken zich zonder dat er leven en evolutieprincipes aan te pas kwamen. De eerste levende systemen zijn pas later op nanoschaal voortgekomen uit een verstrengeling van geochemische stofstromen. Er emergeerden microscopisch kleine organisaties die in staat waren een kopie van zichzelf te maken – de eerste cellen – en die zich daardoor al gauw over de hele planeet konden verspreiden”*.

Het menselijke civilisatieproces is niet meer dan de volgende fase van de planetaire differentiatie. Maar dat proces is niet het privilege van de mensheid maar een emergente eigenschap van de planetaire dynamiek, aldus Westbroek, die daarmee de importantie van de menselijke soort in belangrijke mate relateert. De aarde civiliseert, niet wij. En wij moeten ons voortdurend realiseren dat leven en habitat complementair zijn. Aanpassen betekent ook actief veranderen van de omgeving en er is altijd sprake van een wisselwerking. Bovendien is die aanpassing complex en zij verloopt grotendeels onbewust. Westbroek: *“Alleen al de geologische tijdschaal maakt onze pretentie van een bevoorrechte positie op deze planeet tot een lachertje, het*

onzinnige idee dat de aarde er voor ons is”.

En om het geheel nog eens bondig samen te vatten: *“Muziek emergeert uit noten, atomen uit elementaire deeltjes, het leven uit levenloze stof, de eukaryoten uit bacteriën, de civilisatie uit de dierenwereld, wetenschap uit technologie en technologie en oriëntatie uit wetenschap”.*

Intelligent design

Emergentie is het centrale begrip in dit werk van Westbroek. Het markeert voor hem de overgang tussen het moderne wereldbeeld van de globes en het symbiotische wereldbeeld van de Earthrise-foto. Ontwikkelingen doen zich niet voor door ingrijpen van buitenaf maar door de wisselwerking tussen al bestaande factoren. Mensen die geloven in *Intelligent Design* ontkennen de universaliteit van emergenties. Deze gelovigen ontkennen dat leven uit levenloze materie is kunnen ontstaan en vallen terug op een schepper. Maar ook hier kenschetst Westbroek de gelovigen als kleingelovigen: *“want is de spontane emergentie van leven uit levenloze materie en energie geen veel groter mirakel dan de ingreep van een knutselaar, hoe goddelijk ook?”*

John Gray

Wederom aan de hand van de tijdschaal laat Westbroek zien hoe de Britse filosoof **John Gray** zichzelf op een dwaalspoor zet door zijn analyses te baseren op de geschiedenis van de mensheid over een veel te korte tijdspanne. Daardoor komt hij terecht bij een cyclische levensopvatting die erop neerkomt dat er weliswaar sprake is van technologische vooruitgang maar dat in ethisch, politiek en psychologisch opzicht de toekomst gelijk is aan het verleden. Westbroek stelt daar tegenover dat het principieel onjuist is te spreken van vooruitgang, ook al functioneert het palrad van alle factoren die onze aarde hebben gevormd. Het verloop van de ontwikkelingen is immers niet voorspelbaar en het systeem beweegt niet in de richting van een vastgesteld doel. Westbroek: *“er is geen teken van teleologie”*. Wat mensen als Gray ontgaat, aldus Westbroek, is de emergentie, de eenvoud van de lange termijn.

Thuisland aarde

De *Earth System Science* laat zien dat de aarde ons thuisland is en in dat licht bezien zijn parochiale identificaties triviaal. Wij mensen willen graag wijzen op cultuurkloven en onoverbrugbare etnische en culturele verschillen maar wie wat meer afstand neemt ziet de beperkingen van een dergelijke visie. De werkelijkheid is echter dat we juist weer in deze periode van ons bestaan overspoeld worden door nationalisme en voor Westbroek betekent dit de terugkeer van diepgewortelde mondiale angst. In het zicht van onbeheersbare dreigingen vallen we terug op oude denkpatronen.

Plundering van de aarde

Alleen wat in symbiose met de aarde leeft, houdt het uit en de rest verdwijnt. Wat we precies onder die symbiose

moeten verstaan weten we nog niet, maar de civilisatie zoals we die nu kennen valt daar zeker niet onder, aldus Westbroek. Voor de helderheid hier wederom een citaat van Westbroek:

“Kunnen we nu de steen des aanstoets aanwijzen waardoor het symbiotische wereldbeeld in flagrante tegenspraak komt met de machtsstructuur van de huidige maatschappij? Op zich kan men de schokkende ontmaskering door de Earth System Science van ons ego als een onmisbare, maar misleidende hersenschim nog afdoen als een drogreden door de intellectuele elite. Maar de implicaties zijn minder onschuldig. Zodra datzelfde misleidende ego een deel van het systeem aarde afzondert om het te onderwerpen aan de eigen exclusieve willekeur, ontstaat er een conflict met het symbiotische wereldbeeld. Ik trek daaruit de konklusie dat het symbiotische wereldbeeld onverenigbaar is met de kern van de huidige sociale orde, doordat het alle eigendom, privé of publiek, ontmaskert als plundering van de aarde”.

Voorwaar, een helder statement aan het slot van een fenomenaal boek. Westbroek zegt het niet expliciet maar het is een feit dat de eigendomsverhoudingen zoals wij die nu kennen zijn geëmergeerd uit het kapitalisme en de globalisering. Piketty en anderen hebben ons laten zien hoe de machtsstructuren essentieel veranderden als gevolg van toeneemende ongelijkheid. Een steeds kleinere elite krijgt steeds meer invloed. Een elite die volledig los is gezongen, zichzelf los heeft gezongen van onze herkomst, onze geschiedenis en onze verantwoordelijkheden. Het is hier en op deze wijze dat de onhoudbaarheid van het ultrakapitalisme zichtbaar wordt. Wat niet in symbiose met de aarde leeft, verdwijnt. Te eniger tijd en ongeacht de kosten.

WERELDS NIEUWS

Naar verwachting zal het Vaticaan binnenkort de resultaten bekendmaken van een onderzoek naar Mariaverschijningen in 1981 aan zes jongeren in Medjugorje in Bosnië-Herzegovina. Drie van hen zien haar nog steeds regelmatig verschijnen(!) De paus heeft zich er skeptisch over uitgelaten. Een negatieve uitspraak kan een economische ramp voor het plaatsje betekenen, dat nu een miljoen bezoekers per jaar krijgt.

De Vrijdenker is een tien maal per jaar verschijnend tijdschrift, uitgegeven door de vrijdenkersvereniging **De Vrije Gedachte**, opgericht in 1856 onder de naam De Dageraad.

Redactie

Jan Bontje, eindredacteur
René van Elst, hoofdredacteur & opmaakredacteur
Anton van Hooff
Paul Hopster
Thomas Spickmann

Adres redactie en secretariaat

Postadres: Postbus 398, 3500 AJ Utrecht
Tel.: 0854016874 (0648240283)
E-mail: redactie@devrijegedachte.nl
Website: devrijegedachte.nl
Banknr.: NL15INGB0000274551

Leden- en abonnementsadministratie

ledenadministratie@devrijegedachte.nl

Kosten

Lidmaatschap met abonnement	€ 56,— p.j.
Lidmaatschap zonder abonnement	€ 24,— „
Abonnement	€ 35,— „
Student-lidmaatschap (t/m 25 jaar)	
met abonnement	€ 24,— „
Prijs losse nummers	€ 3,50

Kopij

Reacties en nieuwe bijdragen, die betrekking hebben op het vrijdenken, worden zeer op prijs gesteld. A.u.b. digitaal aanleveren.

Druk

Drukkerij Image Team Eemnes
ISSN: 1872-1478

De Redactie van De Vrijdenker wijst erop dat door auteurs verkondigde meningen niet per se geheel of gedeeltelijk de mening van de Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte en/of de Redactie weergeven. De inhoud van het geschrevene blijft te allen tijde de verantwoordelijkheid van de desbetreffende auteur.

INFORMATIE

De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte is opgericht in 1856 onder de naam De Dageraad.

Bestuur:

Richard Duijnstee
Gerhard Elferink, ledenadministrateur
Jacques Honkoop, penningmeester
en vice-voorzitter
Leon Korteweg
Dik Kruithof, secretaris
Fabian van Langevelde, voorzitter
Saskia Spigt

Adres:

Postadres: Postbus 398, 3500 AJ Utrecht
Tel.: 0854016874 (0648240283)
E-mail: info@devrijegedachte.nl
Banknr.: NL15INGB0000274551

Leden- en abonnementsadministratie:

ledenadministratie@devrijegedachte.nl

Lidmaatschap / abonnement De Vrijdenker:

zie het Colofon van dit blad

Internet:

Website: devrijegedachte.nl
YouTube-kanaal: <https://www.youtube.com/channel/UCGBnWeBAI4MF2n9OnyQqzLw>
Facebook-pagina: <https://www.facebook.com/pages/De-Vrije-Gedachte/222063214479866>

De Acht Argumenten

Boekbespreking van *En dus bestaat God* van Rutten en De Ridder
René van Elst

Terwijl wij ons best doen om de mensheid tot (de) rede te brengen, draait de propagandakeuken van de Here der Heerscharen nog steeds op volle toeren en opnieuw is E. Rutten met een portie stichtelijk voedsel gekomen. Diens proefschrift van 2012 *A Critical Assessment of Contemporary Cosmological Arguments: Towards a Renewed Case for Theism* was zware kost. Eigenlijk opmerkelijk dat iemand zo hoog in de wetenschappelijke rangen kan doordringen met een pleidooi voor theïsme! Deze keer zet **Dr.ir. Emanuel Rutten ▲**, in samenwerking met **Dr.ir. Jeroen de Ridder ►** (elk neemt enkele hoofdstukken voor zijn rekening), ons een wat lichter verteerbaar hapje voor. De titel is wel veel stilliger: *En dus bestaat God. De beste argumenten*. Zou het 'critical' element vervallen zijn?

Het begin

In de titel staat, zoals gebruikelijk in de apologetiek, de conclusie voorop. En het idee lijkt te zijn, dat je met argumenten, met een redenering, het *bestaan* van iets zou kunnen aantonen. Een redenering omtrent het bestaan van een object kan wel tot een hypothese leiden; tot een bewijs van bestaan kom je zo echter niet; dat kan alleen via waarneming geleverd worden. Zo konden astrofysici het bestaan van zgn. 'zwarte gaten' in het heelal aannemelijk maken, maar daarmee waren die nog niet bewezen, ook al was de theorie gebaseerd op feitenkennis. Misschien weigeren Rutten en De Ridder (**R&R**) God als een ordinair object te zien en wuiven zij daarom de eis van waarneembaarheid weg. Of omdat in de Bijbel staat dat zijn eeuwige kracht en goddelijkheid niet gezien kunnen worden (Rom. 1:20). Hoewel Mozes toch het achterste van God te zien kreeg... (Ex. 33:23). Maar laten we het boek openslaan en niet verder speculeren.

Het einde

Met de leesbaarheid zit het wel goed; het boek is wat dat betreft te vergelijken met – en misschien ook geïnspireerd door – *God Bewijzen* van Stefan Paas en Rik Peels (**P&P**), waaraan al eerder in onze kolommen kritische aandacht is besteed (zie de Vrijdenkers 2014 no. 01 t/m 04). Peels wordt trouwens (met anderen) aan het slot als stimulerende collega bedankt. Inderdaad, ik heb even gekeken hoe het afloopt... Ik kan dus nu al de laatste zin verklappen: *'De conclusie is: heel veel mensen hebben God ervaren, dus*

Emanuel Rutten en Jeroen de Ridder: *En dus bestaat God, de beste argumenten*, Buijten & Schipperheijn Motief – Amsterdam, 2015, 160 pagina's.

moet hij wel bestaan.' Zou dat betekenen dat de schrijvers in de loop van hun betoog tot het inzicht komen dat ook hun beste argumenten voor het bestaan van God ontoereikend zijn? Klampen zij zich daarom maar vast aan 'ervaringen van heel veel mensen', die alleen al in hun mondiale en historische gevarieerdheid hun onwaarde aantonen?

R&R denken er eigenlijk hetzelfde over als P&P: geloven is wijdverbreid, natuurlijk en gezond, dus het spreekt vanzelf dat God bestaat (en dat zie je toch in de 'schepping!'). Meer dan 2000 jaar geleden schreef Cicero al dat het belangrijkste bewijs voor het bestaan van de goden het feit was dat alle mensen in hen geloofden. Is de theologie er in al die tijd zo weinig op vooruitgegaan?

God bestaat... duuuuh!

Het stoort R&R dat geloven tegenwoordig vaak als vreemd en uit de tijd wordt gezien. Zij willen ons daarom laten kennismaken met acht argumenten om te denken dat God bestaat, die – naar hun mening – niet door de wetenschap achterhaald zijn. Ze erkennen dat een filosofisch argument geen keihard bewijs en absolute zekerheid kan opleveren – zoals ik hierboven al schreef. In het ideale geval volgt, volgens R&R, een conclusie logisch uit ware, of tenminste uit behoorlijk plausibele, aannames en moet je die conclusie wel accepteren. Hun argumentaties zien zij als uitstekende *redenen* om te *geloven*. Zij achten geloof in God rationeel volkomen gelegitimeerd en willen laten zien dat de tegenargumenten niet overtuigen.

Dat hun argumenten niet door de wetenschap achterhaald zijn, is natuurlijk een holle frase voorzover het gaat om beweringen die zich nu juist onttrekken aan wetenschappelijke falsificatie.

Vervolgens komen R&R met de min of meer vertekende beelden van 'voor zoete koek slikken' van wetenschap die gelovigen wel vaker presenteren. Onder meer wordt gesproken over de 'ineenstorting van het positivisme' en 'herleving van de metafysica.' In dit verband valt ook de term 'sciëntisme' waar ik in de vorige Vrijdenker (pag. 15) over gesproken heb. Al lezende kom ik voor het probleem te staan, dat ik van alles wil signaleren en tegelijk weerwoord wil geven. Als ik alles voor u zou gaan uittikken, ontstaat geen boekbespreking, maar een nieuw boekwerk. Daarom zal ik een kort overzicht geven van de acht argumenten en vervolgens mijn eerste indrukken van het denken van

René van Elst (Amsterdam, 1950) is gepensioneerd Human Resources-medewerker; opgeleid als socioloog en (deels) jurist; hoofdredacteur en opmaker van De Vrijdenker, donateur van Skepsis.

R&R geven en ik zal – op enkele uitzonderingen voor de levendigheid na – mijn kritische reacties 'opzouten' voor één of meer volgende artikelen.

De Acht Argumenten

1 Het Leibniziaans argument (Rutten).

Gottfried Wilhelm Leibniz ► redeneerde in zijn *Monadologie* van 1714:

contingente dingen, d.w.z. dingen die ook niet zouden kunnen bestaan, bestaan omdat ze zijn veroorzaakt door andere contingente dingen in een eindeloze kosmos-omvattende reeks, waaruit geen fundamentele verklaring af te leiden is. De verklaring voor het *überhaupt* bestaan van al die contingente dingen *moet* wel gelegen zijn in iets wat daarbuiten bestaat en dat dus *noodzakelijk* bestaat. Zo kwam Leibniz uit op God.

R&R besteden ook aandacht aan meer 'geavanceerde' vormen van het Leibniz-argument en aan kritiek op e.e.a.; die kritiek noemen zij '*niet echt overtuigend*' (p. 29) – geheel in de traditie van hun collega's P&P.

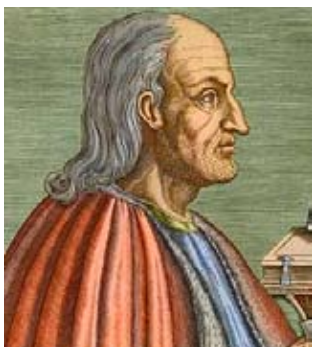
(In het fameuze radiodebat tussen Russell en Copleston uit 1948 – zie en hoor o.a. <http://www.biblicalcatholic.com/apologetics/p20.htm> – werd dit argument ook als eerste uitgebreid behandeld; de argumenten 8 en 7 kwamen daarin eveneens aan bod.)

2 Het **Kosmologisch Argument** (Rutten). Dit is het argument van de Eerste Oorzaak: alle feiten hebben een oorzaak, dus als je maar ver genoeg terug gaat, moet er een oorzaak zijn van alles wat er is; *ergo*: God. Wie vraagt naar een oorzaak of verklaring van/voor God krijgt van De Ridder in zijn behandeling van argument 4 te horen dat God volgens het klassieke theïsme niet anders kan dan bestaan. Hij is noodzakelijk. Vragen naar een verklaring voor zijn bestaan is een denkfout (!)

3 Het **Fine-tuning Argument** (Rutten). Ons bestaan is een wonder dat alleen mogelijk was dankzij het feit dat alle getalswaarden in de natuurwetten precies zo zijn dat in deze kosmos leven kan bestaan; daar moet wel intentionaliteit achter zitten. Dit denken vloeit voort uit een vertekend beeld van de werkelijkheid waar ik in Vrijdenker 2014-07, pag. 8, al uitgebreid op in ben gegaan.

4 Het **argument vanuit de natuurwetten** (De Ridder).

Dit is enigszins verwant aan het vorige. Overal kom je orde en regelmaat tegen die zich laten beschrijven in wiskundige termen. Diverse beschouwingen doen concluderen dat de natuurwetten niet anders hadden kunnen zijn dan ze zijn; de beste verklaring daarvoor is theïsme. Het universum heeft esthetische waarde en maakt iets van grote morele waarde mogelijk; dat waren goede redenen voor God om alles zo te scheppen als het is.

5 Het **ontologisch argument** (Rutten); dit berust alleen op denken, dus niet op beschouwing van het universum en wat we daarin aantreffen. "Dat waarboven niets volmaakters denkbaar is, namelijk God, moet bestaan, want werkelijk bestaan is volmaakter dan alleen gedacht bestaan;" dat is kort samengevat het bekende argument van **Anselmus van Canterbury** (▼ linksonder). Werd volmaaktere onzin ooit gedacht, ben ik zo vrij me af te vragen. De eveneens besproken nieuwere argumentvarianten van Alvin Plantinga en Alexander Pruss laten zich niet zo makkelijk samenvatten!

6 Het **modaal-epistemisch argument** (Rutten). Kernpunt is: De uitspraak "God bestaat niet" is onwaar, omdat men niet zeker kan weten dat zij waar is, dus God moet wel bestaan. Dit argument uit Ruttens proefschrift heb ik uitvoerig behandeld in Vrijdenker 2014-06, pag. 12. Hij zal mijn stuk wel niet gelezen hebben, maar indien toch, dan heeft het hem natuurlijk 'niet (echt) overtuigd'. Om u een indruk te geven van Ruttens redeneren: "*Het is [...] niet onmogelijk om te weten dat het Vliegende Spaghettimonster niet bestaat. Neem namelijk een mogelijke wereld waarin God bestaat en waarin God besluit helemaal niets te scheppen. Daar is dan wel degelijk iemand die weet dat het Vliegende Spaghettimonster niet bestaat, namelijk God zelf.*" (p. 117) Logisch is er geen speld tussen te krijgen en toch krijg ik er jeuk van...

7 Het **morele argument** (De Ridder). De Ridder geeft een aantal voorbeelden die moeten aantonen dat er *objectieve morele waarheden* bestaan. In een god-loos universum zouden die uit de fysieke materie moeten zijn opgekomen, maar uit *bestaan* (van materie) kan geen *behoren* voortvloeien. Zo komen we weer uit bij God en zijn wil als verklaring. Wie de lezing van Jan van Hooff vorig jaar heeft gevolgd, begrijpt dat De Ridder heel wat stappen overslaat!

8 Het **argument vanuit religieuze ervaring** (De Ridder). Het bestaan van God verklaart de religieuze ervaringen, althans ervaringen van 'iets hogers', die talloze mensen over de hele wereld in alle tijden hebben gehad.

Impressies na eerste lezing

("Na eerste lezing" omdat bij herlezing zou kunnen blijken dat ik me hier of daar te ongenueanceerd uitspreek.) Wat kenmerkt het denken van deze auteurs? Zonder te streven naar volledigheid, noem ik:

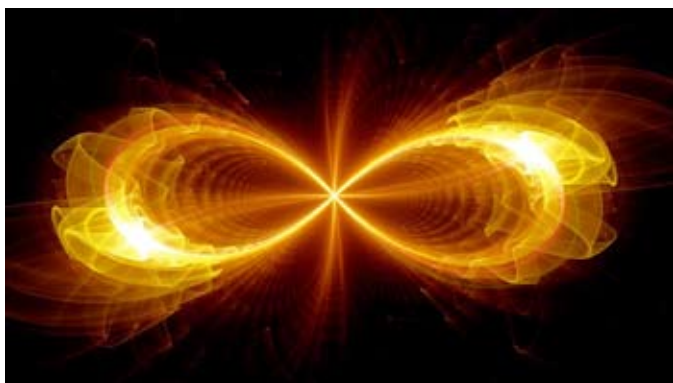
Zij zien de menselijke geest als iets onstoffelijks. Mijn eerste gedachten daarover: als je met stenen bijlen bent opgegroeid en je ziet en hoort voor het eerst een radio, dan is het vergeeflijk als je denkt dat er een klein pratend mannetje in zit. Maar in ons land mag je Dr. of Ds. voor je naam zetten als je na eeuwen van wetenschappelijke vooruitgang weer met het dikbestofte idee komt dat in elk

voelend en denkend mens een onstoffelijk mensje zit, dat het eigenlijke voelen en denken doet en dat het praten en de andere handelingen aanstuurt. R&R kunnen zich niet voorstellen dat onze hersenen denken en bewust zijn, omdat de heren niet denken in termen van informatieverwerking, cybernetische systemen en de evolutie daarvan in organismen. De geest moet volgens hen wel onstoffelijk zijn en dat, in combinatie met andere argumenten, maakt dat zij geen moeite hebben met geloven in een onstoffelijk opperwezen. Erkennen dat de geest niets anders is dan de werking van de hersenen zou niet alleen God, maar ook het 'eeuwig leven' na de dood op losse schroeven zetten, daarmee de noodzaak van het geloven in Jezus als verlosser, daarmee de Jezus-figuur zelf en uiteindelijk het hele Christelijk geloof. Dus houden ze vast aan de '*ghost in the machine*', zoals Gilbert Ryle het noemde.

Zij denken dat alles een oorzaak moet hebben en ja, dat ligt ook voor de hand in onze alledaagse ervaringswereld. De natuurkunde leert echter dat op heel kleine schaal dingen gebeuren zonder oorzaak, zoals zij bijvoorbeeld ook leert dat bij extreme snelheden of massa's de klassieke mechanica van onze ervaringswereld niet geldt. Overigens valt op dat R&R de oorzakelijkheid aan de kant zetten als het gaat om God zelf of de 'vrije wil'.

Zij menen dat alles verklaard kan en moet worden op een hoger niveau dan alleen maar dat van de 'blinde' causaliteit en waarschijnlijkheid. Zij redeneren er hardnekkig naar toe, dat het bestaan van alles het product is van intentionaliteit, dus van de wil van iemand.

Zij kennen aan sommige gedachtenconstructies reële betekenis toe en aan andere juist niet, naar gelang het in hun betoog, beter gezegd in hun geloof, van pas komt. Sprookjesbegrippen als almacht en volmaaktheid zijn voor R&R reëel; oneindigheid echter niet, behalve als kenmerk van God (p. 146). Voor R&R is bijvoorbeeld de macht van God onbegrensd, maar een in de tijd onbegrensde kosmos is voor hen onvoorstelbaar.

Zij nemen flauwe woordenspelletjes als dat van Anselmus serieus. Als *iets* gedacht wordt (zie daarover ook mijn stukje op pag. 12 van de vorige Vrijdenker) zien ze dat als een minder volmaakte vorm van bestaan van dat *iets*. Als dat juist was, zou ook een foto van een viooltje of zelfs het uitgesproken of opgeschreven woord 'viooltje' een minder volmaakte bestaansvorm van een viooltje zijn...

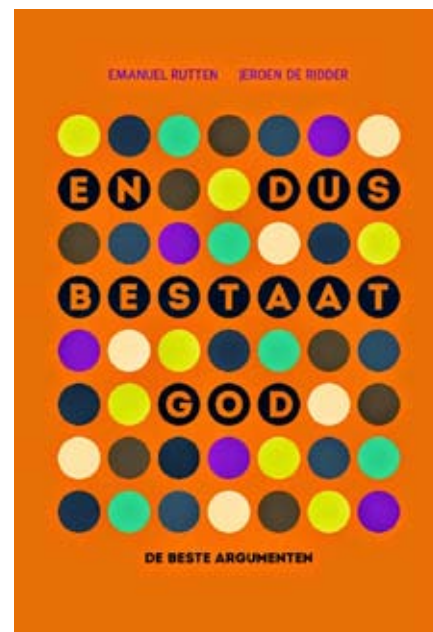
Zij kennen een hoge waarheidswaarde toe aan niet-zintuiglijke 'ervaringen' van mensen; ze erkennen dat 'religieuze ervaringen' niet bij de aanhangers van alle religies gelijk zijn, maar zeggen dat het altijd om een ervaring van

'iets hogers' gaat. Een mooi punt om eens in een artikel op terug te komen.

Zij denken teleologisch (*fine tuning* argument).

Zij weten van alles te melden over de niet waarneembare God, die de conclusie vormt van hun redeneringen. '*De theïstische God is eeuwig, oneindig groot en onbegrensd in zijn kennis, macht en goedheid.*' (p. 146)

Zulke eigenschappen zijn door theologen, meestal op grond van bijbelteksten, beredeneerd als bevestiging van traditioneel geloof. Feitenkennis kunnen we dit toch moeilijk noemen.

Recensie

Afsluitend moet ik u laten weten wat ik als recensent ervan vind: een – net als het boek van P&P – *clever*, vindingrijk en uit kracht van overtuiging geschreven werkstuk; goed geordend, vlot geschreven, dus goed leesbaar, maar men moet zich bepaald wel enige inspanning getroosten om de redeneringen te volgen. En dan zwijg ik nog over de beheersing die je als ongelovige moet opbrengen om dat vol te houden. Hoe dan ook, analytische filosofie is niet simpel. R&R geven ruim aandacht aan contra-argumenten, hebben echter enige neiging om die gekarikaturiseerd weer te geven. *) En meer dan eens volgt dan de kwalificatie 'absurd'. Maar goed, een neiging tot karikaturiseren voel ik soms ook als ik het over geloof heb en misschien heb ik dat in het voorgaande ook wel gedaan... Hier en daar gaan de heren wat kort door de bocht, maar dat kan gebeuren als je je verhaal kort probeert te houden.

Het boek is overtuigend voor wie al overtuigd is; niet overtuigend – evengoed een aardige poging om het te zijn – voor vrijdenkers; eigenlijk wel een aanrader voor de gestaalde vrijdenker, namelijk als wetsteen voor het intellect. Let wel: het is eenzijdig; argumenten tegen het bestaan van God worden – naar gezegd wordt wegens ruimtegebrek – niet behandeld.

Als niet-wetenschappelijk boek is het niet voorzien van een literatuurlijst (helaas ook niet van een lijstje aanbevolen literatuur) en niet van een index. Noten heeft het trouwens evenmin.

*) Een voorbeeld: '*Een hersenonderzoeker schrijft in een boek dat wij ons brein zijn en dat de vrije wil niet bestaat? Prima, dan zijn we blijkbaar allemaal willoze grijze massa's. Dat je alledaagse ervaring en gezonde verstand het tegendeel suggereren, maakt opeens niet meer uit.*' (p. 8)

De mens is even natuurlijk als flora en fauna

Ben Warner

Laten we stoppen met dat kunstmatige onderscheid tussen de mens/mensheid en de natuur. Natuur is niet alleen groen en lieve diertjes. In flora en fauna speelt zich een voortdurende oorlog af. Dat heet overleving en voortplanting. Niets in flora of fauna is er gekomen zonder de ingebouwde wil tot nazaad en naleving►. Zonder tijdelijke dominantie. De mens is evenzeer een natuurlijk gegeven als de zon, de wind, het water en alles wat er zoal voortspruit.

Amsterdam is puur natuur, een bijenkorf, een termietenheuvel en Azwerm sprinkhanen, een ongecoördineerde massa die afstormt op een economisch koud en warm buffet. En zo elke stad, ook veel grotere en mensrijkere steden. Pas als we dit beseffen, kunnen we van de zelfbeschuldiging af komen dat we onnatuurlijk bezig zouden zijn.

De mens is een vijand voor zijn omgeving, zoals de facto elk levend wezen is. De biologie leert ons met die aanwijzing, dat we er voor moeten oppassen het evenwicht niet te verstoren. Dat heet leven en laten leven en niet opvreten totdat alle leven dat noodzakelijk is voor jouw leven is uitgeroeid, want dan sterf je zelf. Pas het principe van eten of gegeten worden eens toe op IS versus Syrische regering of Syrische regering versus westerse humanitaire politiek, of westerse humanitaire politiek en commercie versus tweederangs economische en militaire landen of hongernaties met veel grondstoffen. Of op elke religie die wil dat zij wereldwijd de enige is. Immers die godsdienst eet alle impulsen op om verder te denken en te ontwikkelen. Kortom van het denken van het ene werelddeel over het andere werelddeel. Kon ik politici van welk land ook maar zo laten denken en redeneren. Of van elk groot bedrijf.

Los van details en modeverschijnselen proberen we elkaar allemaal klein te houden, op te vreten. Concurrentie betekent hoe versla ik jou. Onderlinge concurrentie die je zogenaamd scherp houdt, betekent hoe versla ik die ander eerder dan mijn buurman. En ten leste die buurman ook nog. Daarom kopen we (eten we) onze grootste concurrenten graag op. Economen hebben als ultieme factor de schaarste. Zolang er geen definitie is van schaarste, kan alles onder het principe van schaarste vallen en een rechtvaardiging inhouden voor overheersing of strijd. Schaarste is het verschil tussen mijn en dijn op alle mogelijke niveaus. Meer geld, minder centen, meer voedsel, minder eten, meer rok versus korte rok. Zelfs de triviale mode is op dit principe gebaseerd. Draagt de hele wereld, die er in modedenken toe doet, de rok kort dan is er schaarste aan de lange rok en dus een behoefte (?) te bevredigen. Is alles nu vooral zwart en herfstkleurig, dan is er behoefte

aan een fleurige kleur. De mode van nu is altijd de mode van na de volgende verandering. Brede stropdas, smalle stropdas. Ik heb dus 20 dassen van elke breedte. Stropdas uit, dan gatroche in of helemaal geen stropdas. Lachen geblazen en ik maar om de drie jaar keer

'nazaad en naleving'

mijn garderobe vervangen. Nee, dus, want ik ken de natuur en heb alle opties in huis. Maar toon dit niet allemaal. Ik doe niet mee, maar ben zwak, ja zwak, ik geef het toe, voorbereid.

De natuur is niet alleen groen en een domein voor alle bewoners. De natuur is in de eerste plaats overheersing. Ik wil leven. Vervolgens boven alles uit leven. Pas dan ingetogenheid. Ik moet leven met minder want ik heb alles opgegeten, inclusief mijn eigen reserves. Economie is niets anders dan een menselijke variant op biologie. Onthoudt dit! Het is een eye-opener van de geniaalste soort. Economie is biologie, maar dan niet met eiwitten maar met geld. Ik maak mij sterk dat biologen elk economisch verschijnsel kunnen verklaren vanuit biologische principes. Alle biologische principes zijn op hun beurt te verklaren uit natuurkundige principes.

Let op. Waar geen energie is, is geen grondstof, noch voor materie, noch voor leven. Waar materie is, is de potentie via ingewikkelde structuren tot zoiets als leven. Waar leven is, spelen energie en structuren en grondstoffen een rol. Zij zijn de grondslag voor de derde structurering. Zij zijn de drie ultieme voorwaarden voor DNA en verdere opbouw. Voor zover we kunnen nagaan, zijn wij mensen de verst gevorderde opbouw. Dat heet arrogantie en kortzichtigheid. Daaraan kosmische dominantie verbinden en een godheid die alleen in ons zijn hoogste schepping kent is regelrechte zelfverlekkering. Want als we de aardse natuur tot een hoogste goed verklaren, geldt evenzeer dat we de

Ben Warner is auteur van communicatieboeken, oud directeur Gasunie/GasTerra, oud-bekleder bijzondere leerstoel strategische communicatie UvA.

hele kosmos of schepping tot natuur moeten verklaren en dat we gezien alle enorme getallen van aanwezigheid van sterren, planeten en mogelijke naturen daarop niet mogen veronderstellen dat wij de enige natuur hebben met vlees-etende, planten-etende en alleslustende wezens. Sorry, met denkende mensen. Sorry 2, met alles overstijgende intelligentie. Juist die aardse natuur leert ons hoeveel wezens en flora er zijn met eigenschappen die op zich de onze verre overstijgen. Nagenoeg elk dier of elke plant is in enig opzicht meer vermogend dan wij. Alleen hier al!! Laat staan als mogelijkheid op die biljoenen andere plaatsen.

Het is godgeklaagd, dat we denken we de enigen zijn. Sterker nog, we zijn die mening toegedaan omdat we ervaren hier de machtigste en verstdenkende te zijn. Als straks blijkt dat het geheel van de omgeving, al die andere natuur sterker is dan wij, dan leren we te laat dat we slechts een onderdeel zijn van die natuur. Opgebouwd uit natuurelementen, maar niet de baas van de natuurwetten of -krachten. We zijn weliswaar onderdelen die er iets van beginnen te begrijpen, omdat de natuur in ons reflecteert in optima forma. Maar net zoals de spiegel de werkelijkheid formidabel maar niet geheel weergeeft, slechts een-dimensionaal of op zijn best driedimensionaal, geeft onze reflectie de vierde dimensie weer, namelijk het beeld in de tijd en vooral in de actuele tijd. Er zijn tien of meer ruimtelijke dimensies, naar het schijnt. Er is voor ons mensen om te beginnen een vijfde dimensie. Dat is het besef: wij zijn niet de ultieme top van de natuur. We zijn op zijn best de top van onszelf.

Themanummer DE DOOD

Redactie

Zoals ook in de vorige twee nummers gemeld, heeft de redactie besloten een heel nummer van De Vrijdenker – of althans een zo groot mogelijk deel van een nummer – te wijden aan het onderwerp **DE DOOD**. Een thema met veel aspecten die vanuit vrijdenkersoogpunt een beschouwing waard zijn.

Wij doen een beroep op u om uw vrije gedachten over dit onderwerp op papier te zetten.

Het beoogde nummer is het eerstvolgende, dus dat van **begin november**, een maand die enigszins in het teken staat van Halloween en Allerzielen – ook al hebben die feesten voor rechtgeaarde vrijdenkers geen wezenlijke betekenis. Graag ontvangen wij uw tekst op ons adres redactie@devrijgedachte.nl **vóór 15 oktober** – dat is dus de *deadline*, een in dit verband toepasselijk woord.

NB Artikelen over andere onderwerpen zijn niet minder welkom!

WERELDS NIEUWS

Door Jan Willem Nienhuys werd de redactie geattendeerd op de 'zaak' Gretta Vosper. Zij is een Canadese dominee (*minister*) in de Verenigde Kerk van Canada, auteur, atheïst en oprichter van het Canadese Centrum voor Progressief Christendom. In Trouw van 5 juni heeft een stukje van Gerrit-Jan Kleinjan over haar gestaan. Het Reformatorisch Dagblad schreef ook over haar, op 4 juni. Aan deze kranten, en aan Vospers internetsite, ontlene wij enige informatie.

Het zal u niet verbazen dat de Verenigde Kerk overweegt om haar uit haar ambt te zetten wegens haar atheïsme.

Zelf vindt zij dat ze wel in de kerk thuishoort. Haar uitleg daarentrent is te horen in een audiobestand op de webpagina <http://www.thethinkingatheist.com/podcast/gretta-vosper-atheist-minister-under-fire>.

Vosper propageert haar opvattingen al veertien jaar in boeken, op haar website, in lezingen en via het genoemde Centrum. Haar kernopvatting is dat mensen elkaar heel goed kunnen ondersteunen in liefde en wijsheid, mededogen en rechtvaardigheid 'met en zonder een god die God heet'. Volgens het bericht in Trouw moest zij – wegens klachten van verontruste kerkleden – later in juni voor een kerkelijke commissie van vijf deskundigen verschijnen die haar opvattingen zou toetsen. Het RD spreekt over een synode. Over hoe e.e.a. verlopen/afgelopen is, hebben wij momenteel geen informatie; haar website is daar niet duidelijk over.

Op die website <http://www.grettavosper.ca/> geeft zij ontvangen steunbetuigingen weer, zoals een – vanuit christelijk perspectief – sympathiserende brief van Sir Lloyd Geering, een Nieuw-Zeelands theoloog en emeritus predikant en een brief van een atheïstische *reverend* uit de V.S., John Schuck, die best voor De Vrijdenker zou kunnen schrijven; een citaat: *A supernatural interventionist deity, a god called God, is no more credible than a hammer-wielding Thor scaring humanity with his thunderbolts.*

Kleinjan herinnert in zijn stukje aan de ophef in ons land in 2006 en daarna rondom de Zeeuwse predikant Klaas Hendrikse. Die stelde in zijn boeken 'Geloven in een God die niet bestaat' en 'God bestaat niet en Jezus is zijn zoon' dat hij atheïst is en niet gelooft in een opperwezen. Tegen Hendrikse werd eveneens een tuchtprocedure begonnen door verontruste kerkleden. De zaak werd al in een vroeg stadium gesloten, omdat er te weinig draagvlak voor een proces bestond. Wel werd er tot op het hoogste niveau in de kerk vergaderd over wat wel en niet gezegd mag worden over God.

René van Elst

Mexicaans Allerzielenaltaar

Het drama van de prostitutie

Floris van den Berg

'[...] als het in de prostitutiewereld over vrijheid en blijheid gaat, dan is dat de vrijheid van de pooier om vrouwen uit te buiten en de blijheid van de hoerenloper dat hij voor 20 euro een achttienjarig Roemeens meisje bereid gevonden heeft om hem oraal te bevredigen zonder condoom.' (p. 29)

'Ik geef slachtoffers een stem.' Renate van der Zee

Ik ben van mening veranderd: ik ben tegen prostitutie en ik vind dat prostitutie verboden moet worden en dat pooiers en hoerenlopers bestraft moeten worden. Ik had er nooit erg diep over na gedacht en daar heb ik spijt van. Ik heb te gemakkelijk gedacht dat er geen slachtoffers waren. Het pamflet *Prostitutie. De waarheid achter de Wallen* (2013) van onderzoeksjournalist Renate van der Zee heeft mij de schellen van de ogen doen vallen. Ik hoop dat dat bij veel mensen en met name onder hoerenlopers, het geval zal zijn.

In 2000 is in Nederland prostitutie gelegaliseerd. 1) Als liberaal dacht ik naïef dat daarmee de kous af was: zolang alles volgens de regels ging en er controle op naleving was, kon ik als liberaal toch moeilijk tegen prostitutie zijn, ook al is mijn privéopvatting dat ik prostitutie verwerpelijk vind. Van der Zee laat in haar boek overtuigend zien dat het overgrote deel van de prostituees wordt uitgebuit, een sociale *outcast* is en vaak te maken heeft met geweld. In de prostitutie valt veel geld te verdienen, maar het zijn niet de prostituees die daar veel van krijgen, het zijn de pooiers

die een groot deel van het geld opstrijken. Onderzoek onder Europese prostituees wijst uit dat het grootste deel van de vrouwen gemiddeld maar zo'n 8 euro per uur verdient. (p. 27) Dat is minder dan het minimumloon van een 22-jarige.

De pooiers zijn mannen. Net als de hoerenlopers. Prostituees zijn slachtoffers van mannenonderdrukking. Van der Zee analyseert dat er in veel talen veel woorden voor prostitute zijn en dat dat veelal scheldwoorden zijn, zoals 'hoer', maar dat dat

Floris van den Berg (1973) is milieufilosof aan de Universiteit Utrecht, lid en voormalig bestuurslid van De Vrije Gedachte, lid van het Humanistisch Verbond en donateur van Skepsis. In september is zijn boek over het ecohumanisme *Beter weten* verschenen. Zie pag. 17.

voor de mannelijke hoerenlopers veel minder is. En er zijn toch veel meer hoerenlopers dan hoeren. Dat veel mannen naar de hoeren gaan is een publiek geheim (altijd andere mannen), maar terwijl hoerenlopers doorgaans een sociaal leven hebben met vrouw, kinderen en een baan, is het voor prostituees welhaast onmogelijk een normaal leven te leiden. Op het beroep van prostitute rust een zwaar taboe. De meeste prostituees liegen in hun familie en vriendenkring over wat zij doen. Ze werken zogenaamd in de horeca of in een nagelstudio.

Van der Zee citeert feminist Aletta Jacobs (1854-1929) die zich uitsprak tegen prostitutie. Zo merkte

Jacobs op tegen een professor die beweerde dat prostitutie noodzakelijk was om de mannelijke driften te kunnen uitleven: *'Indien dat werkelijk uw mening is, zijt ge zedelijk verplicht uw dochters voor dit doel beschikbaar te stellen.'* Ik begrijp de

Dit artikel is door de redactie enigszins verkort, hoofdzakelijk in de citaten.

pointe van Jacobs donders goed. Die professor wilde heus niet zijn dochters in de prostitutie. De prostitutie is voor een 'ander soort vrouwen' uit een andere sociale klasse. De professor bekommerde zich om de mannen, niet om de vrouwen.

Van der Zee is feminist, sommigen noemen haar zelfs een radicale feminist: 2) *'Het grootste probleem in de wereld is dat vrouwen nergens gelijkwaardig zijn aan mannen, ook in Nederland niet. [...] Vanuit het feminisme ging ik me interesseren voor de vrijheid van vrouwen, die veel meer wordt ingeperkt dan die van mannen. Dat vind ik onrechtvaardig. [...] Bij elk onderzoek dat ik deed en elk boek dat ik schreef, realiseerde ik me dat de werkelijkheid nog veel erger is dan we vaak denken. [...] Neem nu zo iets als gedwongen prostitutie. Wat is er duisterder dan dat? Het is moderne slavernij. Veel jonge vrouwen komen hiernaartoe uit arme landen en worden in de seksindustrie uitgebuit. Dat deugt niet.'*

Ze noemt haar boek een pamflet. Ze laat er dan ook geen gras over groeien. Ze neemt duidelijk stelling. Ze neemt stelling over een onderwerp waar bijna niemand zich om bekommert. *'De prostitutiewereld is doortrokken van criminaliteit: uitbuiting en geweld zijn er aan de orde van de dag. En toch bestaat er in Nederland een nationale blindheid voor wat prostituees meemaken.'* (p. 11) *'[...] wie volhoudt dat prostitutie een bestaansrecht heeft in onze maatschappij 3), gaat ook akkoord met mensenhandel. Want mensenhandel is onlosmakelijk verbonden met prostitutie. Zolang er astronomische bedragen in de prostitutie te verdienen zijn omdat zoveel mannen seks willen kopen, zullen de roofdieren van onze maatschappij prostituees op alle mogelijke wijzen uitbuiten.'* (p. 107)

De Wallen in Amsterdam ◀ zijn beroemd en zelfs een toeristische attractie. Vrouwen zitten of staan er achter de ramen. In Nederland zijn er

12 steden met raamprostitutie. Na het lezen van het pamflet word ik er onpasselijk van. Het leed van die vrouwen, de onderdrukking, de uitbuiting, worden genegeerd en de prostitutie wordt niet alleen gedoogd, maar ook nog eens als toeristische trekpleister gepromoot. Dit is een grove schande. In een land dat zegt te zijn geëmancipeerd en waar vrouwen gelijk zijn, is deze flagrante vrouwenonderdrukking een schandvlek. De tolerantie is doorgeslagen naar het tolereren van intolerantie, ten koste van de vrouwen. Ik word nog liever uitgemaakt voor conservatief of puritein dan dat ik mijn hoofd in het zand steek voor het leed dat deze vrouwen wordt aangedaan. Libertarisme en liberalisme gaan uit van het idee van individuele vrijheid en dat de overheid geen restricties op mag leggen. Vanuit deze twee ideologieën ligt legalisering van prostitutie voor de hand, op het eerste gezicht althans. Echter, als libertarisme en liberalisme geen oog hebben voor het leed van deze vrouwen, *too bad* voor deze theorieën. Ethiek dient te gaan over slachtoffers en als een theorie daar geen oog voor heeft, dan dient die theorie maar overboord te gaan.

Van der Zee haalt de standaardargumenten voor prostitutie onderuit. Zo is er de doodoener: 'Ze kiezen er zelf voor.' Een liberaal is gevoelig voor dit argument. Maar, zo merkt Van der Zee op, dan moet er wel een reële vrije keuze zijn: *'Vrije keuze, dat is wanneer je verschillende mogelijkheden hebt en de weg inslaat die jou het meeste aanspreekt. [...] Vrije keuze is niet: instemmen met wat een ander heeft besloten dat jij gaat doen. Vrije keuze is niet: akkoord gaan met wat een ander graag wil dat jij doet. Vrije keuze is ook niet: je neerleggen bij de enige mogelijkheid die je hebt. Of: van twee waardeloze opties de minst waardeloze nemen.'* (p. 36) Er is geen reële keuzevrijheid wanneer het om prostitutie gaat.

Van der Zee ► benadrukt dat het een valse tweedeling is om te denken dat er, naast gedwongen prostitutie, vrije prostitutie is waar vrouwen er zelf voor gekozen hebben en waar er geen sprake is van uitbuiting en geweld. In theorie zou dat misschien kunnen, maar de praktijk wijst anders uit.

Er is prostitutie, omdat er mannen zijn die seks willen kopen. Zonder hoerenlopers geen hoeren. Van der Zee merkt op dat er veel onderzoek gedaan is naar prostituees, maar zeer weinig onderzoek naar hoerenlopers.⁴⁾ Van der Zee vraagt zich af waarom de overheid nimmer een campagne voert tegen hoerenlopen. *'Terwijl tegen van alles ideële reclamecampagnes worden gevoerd, van roken tot aan het kopen van vlees uit de bio-industrie, zijn er in Nederlandse steden nog nooit posters te zien geweest die hoerenlopers erop wezen dat ze een mensonterende vleesindustrie in stand houden.'* (p. 65) Het is de hoogste tijd.

Prostitutie is geen normaal beroep. Prostituee Chantal merkt op: *'Ik begrijp niet wie heeft bedacht dat prostitutie ooit een normaal beroep zou kunnen zijn.'* (p. 15) Prostitutie is anders dan masseur of pedicure of arts of leraar of politieagent of verpleger. *'Prostitutie kan nooit een normaal beroep worden. Allereerst omdat de lichamelijke en geestelijke integriteit van de prostituee in het geding is zoals bij geen enkel ander beroep het geval is. [...] In geen enkele ander beroep maken vrouwelijke werknemers zo veel geweld mee van zowel werkgevers als klanten [...]'* (p. 82) *'Mondige vrouwen die in staat zijn hun zaakjes goed op orde te krijgen,*

gaan zelden de prostitutie in.' (p. 92)

Terwijl in Nederland prostitutie gelegaliseerd is, is in Zweden prostitutie juist verboden, sinds 1999. Niet de vrouw, maar de hoerenloper is daar strafbaar. Doordat in Nederland prostitutie gelegaliseerd is, wordt het signaal afgegeven dat prostitutie normaal is: *'[...] het sterkt hoerenlopers in de overtuiging dat het kopen van seks iets normaal is en dat de vrouwen bij wie ze het kopen niet uitgebuit kunnen zijn omdat hun baas een vergunning heeft.'* (p. 83) Zweden gaat uit van het principe dat prostitutie nooit vrijwillig kan zijn. In navolging van Zweden hebben ook Finland (2007), Noorwegen (2009) en IJsland (2009) eenzelfde wetgeving ingevoerd.

In Zweden is hoerenlopen verboden omdat Zweden een samenleving wil zijn waarin mannen en vrouwen gelijk zijn en omdat deze gelijkheid er niet is als mannen vrouwen kunnen kopen. *'Terwijl de Nederlandse overheid het signaal uitzendt dat prostitutie iets is wat je kunt legaliseren en waar je verder dus niet bij stil hoeft te staan, zegt de Zweedse overheid duidelijk: in dit land zijn vrouwen niet te koop.'* (p. 97)

Prostitutie is het oudste beroep ter wereld, is een cliché. *'Maar het feit dat het lijkt alsof iets er altijd is geweest, kan nooit een reden zijn om er niets aan te willen veranderen.'* (p. 103) Inderdaad: tradities en gewoonten dienen moreel geëvalueerd te worden. Het is lastig om heel oude tradities en gewoonten onder de loep te nemen. Rond prostitutie bestaat een taboe. Er wordt nauwelijks over gesproken. De meeste hoerenlopers doen het in het geniep. Prostituees zijn echter de slaven in onze samenleving. Ze worden letterlijk verhandeld en uitgebuit, net als slaven. Amsterdam heeft dan ook een lange traditie van slavernij en we gaan er vrolijk mee verder. Amsterdam is er nog trots op ook. Er staat op de Wallen zelfs een beeld van een prostituee, de zogenaamde mondige prostituee. Echter, dit beeld is verwerpelijk omdat het prostitutie normaliseert en tot een attractie maakt en het geeft een beeld als dat de prostituee een mondige zelfstandige vrouw is en dat is doorgaans absoluut niet het geval. Victor Hugo schreef in *Les Misérables*: *'Men zegt dat de slavernij uit de Europese*

beschaving verdwenen is. Dat is een dwaling. Zij bestaat nog steeds, maar drukt alleen op de vrouw en draagt de naam prostitutie.' Een liberale samenleving moet opkomen voor de rechten en belangen van individuen. Een rechtvaardige samenleving moet opkomen voor de slachtoffers, niet voor de daders. Een zeer groot deel van de prostituees zijn slachtoffers. De *happy hooker* is een – hardnekkige – mythe. Denk je eens in, zoals in mijn theorie van universeel subjectivisme⁵), in de positie van prostituee Chantal: 'Eigenlijk kan je lichaam het niet aan. Er waren dagen dat ik meer dan twintig klanten had. In het begin, toen ik nog niet wist dat je ze voor de gek kon houden, scheurde ik uit. Maar ik moest doorwerken, ondanks de pijn. Ik had een vaste kamer op een goede plek, en die zijn er niet veel. Als ik stopte zou ik de kamer verliezen. [...] En dan wat je over de vloer krijgt. Kerels die hebben gedronken of gesnoven, kerels die in je kamer kotsen. De lucht van hun zweetvoeten, hun gehijg boven je hoofd, hun zweet dat op je druppelt. Hun stinkende adem in je gezicht. En de manieren waarop ze altijd weer proberen meer van je gedaan te krijgen.'

Het gaat ook niet om kleine aantallen vrouwen, maar om een schrikbarende hoeveelheid: 'Naar schatting zijn er in Nederland 20.000 tot 30.000 fulltime prostituees, waarvan ongeveer de helft afkomstig is uit het buitenland. In België zou het gaan om circa 30.000 prostituees, waarvan minstens de helft uit het buitenland afkomstig is.' ⁶)

Van der Zee heeft haar betoog gelardeerd met opgetekende verhalen uit de prostitutiebranche, met prostituees, een pooier en een hoerenloper. De verhalen zijn schrijnend. Het verhaal van de pooier is afschrikwekkend. Het gaat over Sjon van 44 die al 20 jaar pooier is. Zijn moeder was prostituee. Sjon was altijd vrouwen aan het ronselen: 'Ik zocht altijd de zwakke plek, ik ging op de wond af. Die kan ik ruiken. Mijn intuïtie en zintuigen zijn erop ontwikkeld. Ook moet je je in die vrouwen kunnen verplaatsen, want ze zijn niet allemaal hetzelfde. Bij de een werkt dit, bij de ander dat.' (p. 68). Sjon bewerkte vrouwen om hen in de prostitutie te krijgen en gebruikte daarbij een heel

arrangement aan methoden inclusief emotionele chantage en fysiek geweld of het dreigen daarmee. 'Ik maakte ze van alles wijs, bijvoorbeeld dat ze een relatie met me hadden. Je bent mijn meid, zei ik dan. We gaan trouwen, we worden gelukkig samen. Want je moet ze een toekomstplan voorhouden. Maar je moet nooit gevoelens hebben voor dat meisje, want dan kun je het vergeten.' (p. 68) Ongelofelijk dat die Sjon niet in de bak zit, of TBS heeft! Die Sjon is een immoreel monster. Walgelijk! 'Ik zag die vrouwen als handelswaar. Als objecten.' (p. 68) Sjon lijkt iets van spijt te hebben: 'Vies is het woord voor die wereld. Het is een wereld van list en bedrog. Echt smerig, verrot en nep. Ik heb altijd geweten hoe vies het was, maar het kwam me beter uit om daar niet aan te denken. Je moet niet nadenken over wat die vrouwen meemaken. Over wat er in die hokjes gebeurt, wat die klanten met die meiden doen.' (p. 69). Sjon mag dan iets van spijt hebben, maar daarmee zou hij niet weg mogen komen. Toch zit hij niet in de gevangenis.

Het pamflet van Van der Zee is een pleidooi tegen prostitutie, een pleidooi om op te komen voor de slachtoffers, de prostituees. Ze is een voorstander van het Zweedse model en doet de volgende aanbevelingen: 1) een pooierverbod, 2) goede uitstapprogramma's voor prostituees, 3) voorlichting over de harde wereld van de prostitutie (haar boek zou breed gelezen moeten worden, al op middelbare scholen), 4) publiekscam-

pagne tegen hoerenloperij en tot slot 5) invoering van het Zweedse model (Van der Zee stelt voorzichtig: 'Laten we het Zweedse model nog eens tegen het licht houden.') Opkomen voor de prostituees is, stelt Van der Zee, 'simpelweg een kwestie van opkomen voor mensenrechten.'

Van der Zee toont de kracht van de onderzoeksjournalistiek en het belang ervan voor de ethiek. Ze geeft slachtoffers een stem: 'Met journalistiek kun je de wereld niet verbeteren, maar het minste wat je kunt doen is aandacht vragen voor wat er mis gaat. Zolang er niet over gesproken en geschreven wordt, gaan misstanden gewoon door. Ik heb overigens niet de illusie dat ik met mijn werk enorme veranderingen teweeg kan brengen. Misschien doe ik het vooral voor mijn eigen gemoedsrust. Bij alles wat er mis is, kan ik in ieder geval zeggen: Ik heb er iets over geschreven.'

Het is niet onopgemerkt gebleven.

1) In Duitsland is prostitutie in 2002 gelegaliseerd.

2) Interview Renate van der Zee met Michiel Bakker in Reformatorisch Dagblad, 23 januari 2015: http://www.refdag.nl/nieuws/binnenland/renate_van_der_zee_oprecht_boos_over_moderne_slavernij_1_886114

3) Van waar die toevoeging 'in onze maatschappij'? Zijn er maatschappijen denkbaar waar prostitutie plaats kan vinden zonder uitbuiting en onderdrukking? In de echte wereld zijn daarvan in elk geval geen voorbeelden.

4) Van der Zee probeert deze lacune te vullen met haar boek *Mannen die seks kopen* (2015).

5) Zie Floris van den Berg, *Filosofie voor een betere wereld*, Houtekiet/Atlas, 2009.

6) Van Wikipedia, Schattingen afkomstig uit Martti Lehti (2003), 'Trafficking in women and children in Europe', HEUNI: The European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations.

Zindroom

Pleidooi voor vrijdenken op de Universiteit voor Humanistiek

Martien Schreurs

Sinds ik op de Universiteit voor Humanistiek studeer en werk, heb ik nog nooit een opening van het academische jaar gemist. Dit is een moment in het jaar waarop de meeste studenten, docenten en medewerkers bijeen zijn en waarop de rector uitspreekt wat de missie van de UvH is. Het gaat hier om een ritueel dat ons even uit de dagelijkse sleur trekt. Daarvan word ik mij des te meer bewust sinds wij vanaf 2010 in de Pieterskerk bij elkaar komen om het academische jaar te openen. De kerk bestaat immers bij de gratie van rituelen. Ook op 31 augustus 2015 namen wij plaats in de kerk. Wij stonden eerbiedig op toen de hoogleraren in toga's voorbij kwamen lopen. En daarna ging het ritueel volgens een vast patroon verder. De rector sprak in haar openingstoespraak over de ideeën en idealen waar onze organisatie naar streeft en tijdens de muzikale intermezzo's werd geappelleerd aan collectieve gevoelens die in de academische gemeenschap (zouden) leven. Deze elementen – niet-alledaagse, normativiteit en de muzikale expressie van collectieve gevoelens – zijn volgens de bioloog Edwin van Leeuwen kenmerkend voor een ritueel.

De reden waarom ik hier naar Van Leeuwen verwijs, is dat hij de belangrijkste gastspreker was bij de opening van het academische jaar. In zijn interessante lezing wees hij op de analogieën tussen rituelen in de menselijke samenleving en ritueel gedrag bij mensapen. En hiermee had Van Leeuwen de toon de daaropvolgende toespraken gezet. Volgens de sprekers moeten wij ons in ons onderzoek en in onze beroepspraktijk door rituelen laten inspireren, want rituelen zijn noodzakelijk voor de zingeving van het persoonlijke leven en de humanisering van de samenleving. We hebben niet-talige vormen nodig om de grote overgangsmomenten in het leven te vieren. Natuurlijk werden wij door de sprekers gemaand om zelfkritischer te worden, want humanisten en humanistici moeten op dit punt nog veel bijleren. Omdat er in de dominante traditie van het

seculiere verlichtingshumanisme zo veel nadruk wordt gelegd op taligheid en rationaliteit, staan humanisten in het algemeen en humanistisch geestelijk verzorgers in het bijzonder met lege handen wanneer zij worden geconfronteerd met heftige emotionele gebeurtenissen die niet te begrijpen zijn. Hiervoor bieden rituelen zingeving en troost.

Er werd tijdens deze bijeenkomst alleen

over de mooie kanten van rituelen gesproken. Rituelen hebben een natuurlijke noodzaak en er gaat een grote verbindende kracht van uit. Als het aan de sprekers ligt, dan zal het komende academische jaar in het teken staan van het onderzoek naar rituelen. Waar komt die obsessie met rituelen in *godsnaam* vandaan? Is dit echt het thema waarmee de Universiteit voor Humanistiek zich wil profileren?

Natuurlijk werd ons op het hart gedrukt dat wij die rituelen ook in praktijk moeten brengen en op een gegeven moment voegden de sprekers de daad bij het woord. Zij deelden papier en stiften uit onder de toehoorders en bij wijze van ritueel werd aan iedere toehoorder gevraagd om zijn of haar wens voor de UvH en voor zichzelf op te schrijven. Toen ik de stift en het papier kreeg aangereikt, wist ik even niet meer waar ik het zoeken moest. Dit was echt te veel van het goede... Ik kreeg opeens een verschrikkelijk visioen van een meisjesbesnijdenis en toen ik over dit ritueel begon te praten tegen de studenten om mij heen, voelde ik mij een ware spelbederver. Het leek wel alsof ik vloekte in een humanistische kerk en ik vond dat het tijd was om op te staan en weg te lopen.

Ik vrees dat het mij niet zal lukken om dit moment te vergeten. Opnieuw raak ik doordrongen van het besef dat de UvH haar banden met de seculiere humanistische traditie heeft doorsneden. De Nederlandse humanistische traditie gaat terug naar radicale religiecritici als Spinoza, Bekker*)

en Constandse. Wij zijn vervreemd van deze vrijdenkers die kritiek uitoefenden op de repressieve kanten van rituelen. Zij wezen op de uitsluiting die vaak met rituelen gepaard gaat. Natuurlijk was hun religiecritiek eenzijdig en is het ook van belang om de positieve kanten van rituelen te belichten, maar als die negatieve aspecten van rituelen worden doodgezwegen, dan plegen wij verraad aan deze vrijzinnige humanistische traditie. Dit was de reden waarom ik niet langer in die kerk kon blijven zitten.

Maar misschien had ik toch moeten blijven om een M wens op het papiertje te schrijven. Mijn wens is dat

Martien Schreurs (Vinkeveen 1966) is Universitair docent filosofie en educatie aan de Universiteit voor Humanistiek in Utrecht.

wij nooit meer in een kerk bijeenkomen om het academische jaar te openen. Dit is niet per se omdat ik iets heb tegen kerken, maar omdat wij rekenschap moeten geven van onze schatplichtigheid aan de seculiere humanistische filosofen en vrijdenkers die in opstand zijn gekomen tegen alle vormen van onderdrukking die in naam van grote verbindende idealen gerechtvaardigd worden. Hun grote verdienste is dat zij met succes gestreden hebben voor de vrijheid van het individu. Dit betekent ook de vrijheid om *niet* mee te doen in een rituele dans die door autoriteiten wordt vormgegeven. Ik zie het ritueel als een cultus van de gezamenlijkheid en ik wil daar eigenlijk niets mee te maken hebben. Mijn liefde gaat uit naar individuen die in hun kracht staan.

Lees de *Tractatus theologico-politicus* van Spinoza! Je hoeft maar een paar stappen buiten de grenzen van het seculiere Europa te zetten om te kunnen zien dat zijn kritiek op de blinde gehoorzaamheid aan geboden en regels nog niets aan actualiteit heeft ingeboet. Zo is het in streng islamitische landen als Turkije en Saoedi Arabië levensbedreigend om ervoor uit te komen dat je *niet* gelovig bent! De Universiteit voor Humanistiek heeft het militante humanisme van de vrijdenkers nodig om echt in haar kracht te kunnen komen.

*) Balthasar Bekker, 1634-1698; zijn werk 'De betoverde wereld' kan gedownload worden van de DBNL-website (noot van de redactie).

De eerste vrijdenkersborrel in Amsterdam

Hans de Vries

Op woensdag 9 september 2015 vond de eerste bijeenkomst plaats in een serie Vrijdenkersborrels in de hoofdstad. De Vrijdenkersborrel Amsterdam is georganiseerd door De Vrije Gedachte samen met de Partij van de Rede. Geert Hoozeveld (lid van de PvdRede) heeft deze eerste bijeenkomst voortvarend opgezet in de Wethouder Verheij Sporthal. In navolging van de in het najaar van 2013 gestarte invullingen in Deventer (Tafel van de Rede), Utrecht (Atheïstisch café) en de verlichtingsborrels in Den Haag (voorjaar 2014) en Rotterdam (voorjaar 2015) is dit de vijfde stad waar vrijdenkers, sceptici, atheïsten, humanisten en andersdenkenden bij elkaar komen om gezellig met elkaar te discussiëren over onderwerpen die er toe doen.

De inhoudelijke invulling van de eerste avond in Amsterdam is verzorgd door Hans de Vries (lid van DVG en voorzitter van PvdRede). Hij stelde de waardevrijheid van onderwijs ter discussie. Zie de foto's hier-

naast en op de cover; zie ook zijn artikel op pag. 26.

Het doel is om elke tweede woensdagavond van de maand deze vrijdenkersborrel te houden.

De verschil-

lende betrokken Amsterdamse DVG-leden en PvdRede-leden gaan verder op zoek naar een locatie in de binnenstad van Amsterdam, die beter bij het concept 'borrel' past dan het zaaltje in de Sporthal. Op de websites van De Vrije Gedachte en de Partij van de Rede staan steeds de actuele locaties genoemd.

Boekpresentatie 'Beter weten' van Floris van den Berg

René van Elst

Veel Vrijdenker-artikelen van de hand van de (milieu-)filosoof Floris van den Berg kunt u terugvinden in zijn nieuwste boek *Beter weten, filosofie van het ecohumanisme*. Eerlijk gezegd ben ik niet belezen in deze tak van filosofie, maar met dit boek, dat 715 pagina's telt en - ook al is het een paperback - 1150 gram weegt, lijkt een gooi te zijn gedaan naar het creëren van de bijbel van het ecohumanisme.

De presentatie van het boek vond plaats in Parnassos te Utrecht met een kleine theatervoorstelling door de schrijver, geassisteerd door Ralph Sigmond. Een deel van deze voorstelling was gewijd aan wat ik een college ecohumanisme (zie o.a. Vrijdenker 2013-02) voor beginners zou willen noemen en een ander deel aan een interview met de schrijver. Aan het begin werden beelden van mishandeling van dieren in de bio-industrie vertoond die een dame huilend de zaal deden verlaten.

Beter weten is uitgegeven door Houtekiet en kost € 27,99; als e-book € 19,99.

Pijnlijke poëzie

Religieuze verheerlijking van Hitler en Stalin

Anton van Hooff

Als een godvrije wijst op de afschuwelijke misdaden die gepleegd zijn en nog steeds worden begaan uit naam van God, Jahweh of Allah, volgt steevast een jij-bak: 'Ja, maar de atheïsten Hitler en Stalin (en soms Pol Pot erbij) hebben gruwelijk onder gelovigen huisgehouden.' Maar natuurlijk bedreven A. Hitler en J. Stalin hun terreurdaden niet uit atheïsme, maar ze werden gedreven door ideologieën, de seculiere religies van respectievelijk nazisme en bolsjewisme. Het godsdienstige karakter van die waanleren blijkt het duidelijkst uit de hymnen waarin de beide messiassen werden verheerlijkt. Uiterst pijnlijke poëzie vormt het lofdicht van Theun de Vries op Stalin:

*Wij herkennen U: gij zijt geschapen
Uit dezelfde donkere klei als wij
Waar in alle grote beelden slapen
Van een mensheid, onverdeeld en vrij*

*Met het hoofd geheven boven allen
Maar de voeten op de moedergrond
Die het leven voedt der duizendtallen
- openbaar en toch geheim verbond -*

*Leiders gaan, het volk blijft eeuwig leven –
Maar in 't hart der nieuwe orde staat
Bij de onuitwisbaren geschreven
Stalin – leider, broeder, kameraad! ¹⁾*

Geheel in de persoonsverheerlijking past een hymne op Stalin van A.O. Avidenko. Het gedicht eindigt zo:

*O grote Stalin, o leider van de volken,
Gij, die de mens voortbracht,
Gij, die de aarde bevrucht,
Gij, die de eeuwen herstelt,
Gij, die de lente doet bloeien,
Gij, die de snaren doet trillen,
Gij, glorie van mijn lente, O Gij
Zon, weerspiegeld door miljoenen harten.*

Nog duidelijker religieus was de cultus voor A. Hitler, die zich graag als een product van de Voorzienigheid voorstelde en ook zo werd gezien. Bij gelegenheid van zijn vijftigste verjaardag in 1939 werd een bundel met veertig gedichten aan hem toegewijd.²⁾ Zoals de Godmens Jezus van N. onder de mensen verscheen, moest Hitlers epifanie worden verstaan:

'In zijn komst is God ons tegemoet getreden.' De Führer wordt in de bundel betiteld als Verlosser en Heiland.

Wonderen heeft hij gewrocht. 'Dat God ons u gegeven heeft, is ons hoogste geluk' is de eerste regel van het gedicht 'Aan Hitler'. God zelf heeft in Duitsland zijn Heimat teruggevonden. Hitler heeft de Duitsers het licht gegeven.

*U bent een zee, uit welker heilige vloed
De onvergankelijkheid aan land komt*

In de lijn van deze beeldspraak culmineert het gedicht in de jubelroep:

*U bent de zee, die ons, het zand der tijd
Omspeelt met zijnen vloed van
eeuwigheid.*

Er werden liederen gecomponeerd met titels als 'God, zegen onze Führer' (hé, dit riekt wel naar 'God save the Queen') en 'De Führer heeft opgeroepen'. Een SA-poëet schreef:

*Wat we in onwrikbare daden schrijven
Zal steeds stevig blijven,
Immer, het begin en amen,
Levende rune: des Führers naam!*

Ik zie het nog niet gebeuren dat een Richard Dawkins in zulke ronkende of liever stinkende poëzie wordt verheerlijkt.

1) Theun de Vries (1907-2005) inleidend gedicht van zijn Stalinbiografie 1949.

2) Peinliche Poesie. Hymnen auf Adolf Hitler', von Hans Prescher, *Spiegel Online* 2009; daarin zijn de teksten in het Duits te vinden, die in mijn vertiëtsing nogal wat van het pathos verliezen.

Anton van Hooff (1943) is klassiek historicus te Nijmegen, redactielid van De Vrijdenker en oud-voorzitter van De Vrije Gedachte.

'Geprezen zij de Grote Stalin', schilderij van Joeri Koegach, 1950.

Op de website www.kindengeloof.nl vond de redactie de volgende waardevolle tip om uw kind vertrouwd te maken met de Heilige Familie. Naast de closetrollen is vooral de pinda, die het Kindje Jezus moet uitbeelden, een briljante vondst, die uw kind zeker nader tot de Lieve Heer zal brengen.

De Heilige Familie

Dit heb je nodig:

Een schaar, lijm, potloden of stiften
 Verschillende kleuren papier
 Watervaste stift
 Verschillende lapjes stof, ongeveer 12x12 cm.
 Een beetje hooi
 Een pinda (Kindje Jezus)
 Elastiekjes
 3 closetrolletjes
 Verf, kwast

- 1) Verf 2 closetrolletjes in een kleur die bij Jozef en Maria passen.
- 2) Knip een ovaal stukje papier uit en teken daarop de gezichten van Jozef en Maria.
- 3) Plak die bovenaan de closetrol.
- 4) Leg nu een stukje stof over de closetrollen en doe daar een elastiekje omheen, zo dat het gezichtje vrij blijft.
- 5) Snij de andere closetrol in de lengte middendoor en verf deze bruin.
- 6) Als die droog is plak je ze andersom aan elkaar zodat je een kribbetje krijgt.
- 7) Doe het stro in de kribbe.
- 8) Teken op de pinda een klein gezichtje, en omwikkel de rest met een stukje wit stof.
- 9) Leg dit in de kribbe en klaar!

Je zou nog meer figuren kunnen maken:

Herders (Donkere stukjes stof als hoofddoek)

Os en ezel (1 en een halve closetrol nodig, die halve andersom eronder plakken, dat zijn de poten) En een dubbele kop aan 2 kanten van de closetrol plakken)
 Engel (mooie stukjes glitterstof gebruiken, en vleugeltjes erop plakken)
 3 koningen (lange stukjes mooie stof als mantels)

<http://www.kindengeloof.nl/3knutsel-kribbe.html>

Reactie op Couwenbergh over *Gutmenschen*

Over het raadsel van wat de term Gutmensch behelst, beschreven in het artikel van Frans Couwenbergh in de Vrije Gedachte van juni 2015, heb ik wat vragen en opmerkingen.

De nazi's gebruikten de term voor (citaat) "Duitsers die geloofden in het goede van de mens".

Daarbij bewezen ze met hun politiek en de uitwerking daarvan, dat mensen inderdaad niet zonder meer als 'goed' beschouwd kunnen worden, en het geloof daarin wat naïef is. Geeft Couwenbergh hier de nazi's gelijk, of juist niet?

Vervolgens schrijft hij, dat enerzijds (een deel van) de nazi-top niets moest hebben van deze extreme visies, maar anderzijds deze 'wezenlijk deel ging uitmaken van de nazipropagandamachine.'

Vervolgens springt hij maar even over op

a. Fortuyn's populistische stemmenwervingsmachine (de man had nagenoeg geen partij-apparaat) die volgens hem de oorzaak van zijn populariteit was, en niet het uitblijven van afdoende maatregelen om "een en ander in goede banen te leiden" (waarschijnlijk duidt Couwenbergh hier, maar daar blijft hij vaag in, op de problemen rond "laagopgeleiden die de dupe werden van de concentratie van buitenlanders in bepaalde wijken".)

b. de 'stigmatisering door Bosma van de PVV', waar die volgens mij met De Linkse Gutmensch bedoelt: de mens die vindt dat iedereen 'gelijk' is, wat, ook filosofisch, een aanvechtbaar standpunt is. Het ontkent cultuurverschillen, b.v. dat men in Griekenland andere ideeën over belasting betalen heeft dan bij ons, en dat in de islamitische wereld weer anders gedacht wordt over respect voor het vrije woord.

Bedoelt Couwenbergh dat deze verschillen niet benoemd en bediscussieerd hoeven te worden?

Rob van Iren

De reactie van Frans Couwenberg op het bovenstaande commentaar van Rob van Iren:

Beste Rob van Iren.

Mooi dat je een lezer bent van De Vrijdenker. Maar wel goed lezen, Rob. Je reactie geeft daar geen blijk van.

FransC

De redactie houdt zich erbuiten en sluit de discussie over de *Gutmenschen* hiermee af.

Delusionbusters vs. Aliens

René van Elst (foto pag. 8)

Het bestrijden van wanen is onze *core business*. Daar zijn wij *Delusionbusters* al zo lang mee bezig dat we sommige oude wanen haast als vertrouwd zien. Soms stellen we met genoeg vast dat een bepaalde waan op zijn retour is, maar tegelijk wint een andere dan weer terrein. En af en toe duikt er een nieuwe of ons nog niet bekende waan op. Het is dan ook te prijzen dat de heer B. Alberts ons zonder dralen verwittigde van een vondst op zijn Wijk aan Zeese deurmat, die erop wees dat er in zijn woonplaats iets broeit: *'something strange in the neighborhood'* noemen wij *Delusionbusters* dat. Het ging om een klein (9 x 5,3 cm) foldertje, luxe papier, uitbundig kleurig en vol teksten aan beide zijden. Kinderlijke plaatjes, gecombineerd met betuigingen van liefde voor de mensheid en jarenlange bereidheid tot evacuatie, alsmede verwijzingen naar onder meer Engelen van de Hemel en hagedissen uit de hel. En vooral de waarschuwing dat de laatstgenoemden ons willen 'chippen'.

De heer Alberts merkt in zijn mail met bijgevoegde (en hier afgedrukte) scans van het foldertje terecht op: *'Het bekende gegeven van het uiten van een dreiging en vervolgens de belofte van hoop zoals dat bij vrijwel elke religie/sekte te vinden is.'*

Gelukkig is het, dankzij de vermelde webadressen, die nog meer van zulke plaatjes laten zien, mogelijk enig inzicht te krijgen in de inhoud en herkomst van deze waan. Ons onderzoek is nog gaande, daarom hebben wij onze *Delusionbusters Mobile* ▶ nog niet naar Wijk aan Zee gestuurd voor een bestrijdingsactie.

Wij kunnen u intussen wel laten weten dat het gaat om een van oorsprong Tsjechische en Slowaakse UFO-religie, stammend uit de jaren 90 en gecentreerd rond een zekere Ivo A. Benda, een heer over wiens geestelijke gezondheid door sommigen op het Internet twijfel wordt uitgesproken. De aanhangers noemen zich *Vesmírní lidé sil světla* (Engelse Google-vertaling: *Cosmic People Light Force*), ze noemen zichzelf in het Engels *Universe People of Cosmic People of Light Powers*. Op de Nederlandstalige website http://engelen-hemel.nl/nederlands/default_nl.htm noemen ze het geloof een 'lichtsysteem'. U vindt daar links naar boeken die gedownload kunnen worden en ook naar video- en audiofiles. Verhelderend (maar niet heus) is ook de pagina 'EVACUATIE'.

Overzichtelijker is de engelstalige Wikipedia-pagina https://en.wikipedia.org/wiki/Universe_People

Wij houden ze in de gaten!

angels-heaven.org himmels-engel.de engelen-hemel.nl

Vanaf 1998 duurt de evacuatiebereidheid

ASHTAR SHERAN

VRIENDEN VAN DE HEMEL

ASHTAR SHERAN DE HEER JESUS CHRISTUS STRAALT DE LIEFDE UIT PTAAH

Waarschuwing! De hagedissen uit de hel zijn begonnen u en dingen te CHIPPEN om u tot slaaf te maken

Streepjescodes worden door CHIPS VERPLAATST

Doel: Alle mensen en alle dingen zo snel mogelijk te chippen

Oplossing: Petitie - Wij laten ons niet chippen

Het openen van het hart, Verwijdering van het kwaad in onszelf

MENSEN DOWNLOADEN VAN 185 LANDEN VAN DE WERELD 3 MILJOEN

BESTANDEN MAANDELIJKS UIT 22 000 STEDEN EN GEMEENTEN

WAARSCHUWEN JULIE OOK ANDEREN! GEEF DOOR! 12.2009

engelen-hemel.nl

Afb. 2901 NL noverichpinside.com foebud.org Boodschap 9991

CITAAT

En het gaat hierom, wat betreft mijzelf en mijn mededenkers. Ons geloof is geen geloof. Onze principes zijn geen geloof. Niet alleen vertrouwen wij op wetenschap en rede, omdat dat veeleer noodzakelijke dan toereikende factoren zijn, maar we wantrouwen ook alles wat tegen de wetenschap ingaat of in strijd is met de rede. We kunnen over veel dingen van mening verschillen, maar wat we respecteren is vrij onderzoek, open van geest zijn en het nastreven van ideeën om de ideeën zelf...

Christopher Hitchens

Steiners wijsheden

Als aanvulling op zijn artikel over de Antroposofie in het vorige nummer heeft **Ramon De Jonghe** de onderstaande citaten nagestuurd. Voor wie (desondanks) meer van Steiner zou willen lezen: ga naar fvn.rs.net; klik (in het groene lijstje aan de linkerkant): PDF; klik: GA. Handig zijn de delen 347 t/m 354, die Steiners werk min of meer samenvatten.

De Redactie.

‘... om te doen wat we willen, het nodig is om ten minste met de mensen te praten, en hen innerlijk voor de gek te houden’ [Konferenzen mit den Lehrern, GA300a, p.218 e.v.]

‘We moeten er niet voor terugschrikken om met de kinderen over Atlantis te spreken. We mogen dat niet overslaan. Ook geschiedkundig kunnen we daarbij aanknopen. Maar dan zult u de gangbare geologie moeten ontkennen.’ [Konferenzen mit den Lehrern, GA300a, p.86]

‘Zoals bijvoorbeeld het Britse eiland in de zee zwemt en van buitenaf wordt vastgehouden door sterrenkracht. Men heeft met een eiland te doen dat niet op vaste grond zit, het zwemt, wordt van buitenaf vastgehouden. In principe wordt de vorming van de continenten en eilanden van buitenaf door de kosmos bewerkstelligd.’ [Konferenzen mit den Lehrern, GA300c, p.34 e.v.]

‘In de neger wordt binnenin voortdurend echt gekookt en datgene dat dit vuur ophitst zijn de achterste hersenen. Vaak werpt de organisatie van de mens zulke nevenproducten af. Dat kan men goed zien bij de neger.’ [Von Leben des Menschen und der Erde, GA349, p.55]

‘Wanneer negers naar het Westen trekken kunnen ze niet zoveel licht en warmte in zich opnemen als in hun Afrika. (...) Daardoor worden ze koperrood, ze worden Indianen.’ [Von Leben des Menschen und der Erde, GA349, p.61]

‘De hele aarde heeft ooit geleefd. Oorspronkelijk was ze een plant, daarna een dier. Wat we heden als gesteente hebben, zijn de resten van het leven.’ [Von Leben des Menschen und der Erde, GA349, p.22]

‘Want het is daadwerkelijk zo dat hoe meer de blonde rassen uitsterven, des te meer ook de instinctieve wijsheid van de mensen sterft. De mensen worden dommer.’ [Über Gesundheit und Krankheit, GA348, p.103]

‘Nemen we aan dat in het latere leven een persoonlijkheid mazelen krijgt en we naar de karmische samenhang van deze gebeurtenis zoeken. We vinden dan dat deze mazelen opgetreden zijn als een karmische werking van zulke voorvallen in een vorig leven, die we als volgt kunnen beschrijven: de desbetreffende individualiteit was in een vorig leven een zulke die zich niet graag om de buitenwereld bekommerd heeft, zich niet in grof egoïstische zin, echter toch veel met zichzelf heeft beziggehouden; een persoonlijkheid dus, die veel onderzoek heeft gedaan, nagedacht heeft, ...’ [Die Offenbarungen des Karma, GA120, p.102 e.v.]

CFI vestiging opgericht in Pakistan

Het Center for Inquiry meldt op zijn website het volgende: In de Islamitische Republiek Pakistan zien we bijna alle problemen waar wij ons mee bezighouden op hun ergst. Daar is godslastering een misdaad en een beschuldiging die regelmatig wordt ingebracht om atheïsten, secularisten en politieke en religieuze dissidenten te vervolgen. Het is een diep religieus land, met een extremistische vorm van de islam die enorme macht heeft over het publiek en de overheid. Tegelijkertijd komen pseudo-wetenschappelijke medische praktijken vaak voor. Het is een land dat rede, wetenschap en humanistische waarden hard nodig heeft.

Maar daarnaar streven is gevaarlijk. Gelukkig is een nieuwe vlag gehesen voor kritisch denken en vrije meningsuiting in Pakistan. We zijn verheugd de vorming van CFI-Pakistan, een nieuwe internationale tak van het Center for Inquiry-Transnational, te kunnen melden. De oprichter, Emanuel Enoch (een pseudoniem) is al online en gaat de boodschap van het CFI uitdragen in zijn land. “De oprichting van een CFI-vestiging in Pakistan is een keerpunt in de wereldwijde strijd voor vrije meningsuiting en tegen de schadelijke en vaak gewelddadige staatsdwang inzake godsdienst en magisch denken,”

zei Ronald A. Lindsay, president en CEO van de CFI. “We hebben hoge verwachtingen van CFI-Pakistan. Het is bijzonder dapper van Emanuel Enoch dat hij deze taak op zich te neemt. Pakistan is berucht om zijn vijandigheid jegens secularisme en minderheidsovertuigingen, zowel vanuit de overheid als vanuit het grote publiek”, aldus Lindsay. “Enoch heeft onze steun, evenals onze bewondering voor zijn moed.”

U kunt de Facebook-pagina van CFI-Pakistan bezoeken (<https://www.facebook.com/CFI.Pakistan/timeline/>)

Redactie

Center(s) for Inquiry

Center for Inquiry is een seculier humanistische denktank opgericht door de Amerikaanse filosoof en humanist Paul Kurtz en met hoofdkwartier en -kantoor in Amherst resp. Washington in de V.S.. Deze organisatie verschilt van het *main stream* Amerikaanse humanisme omdat zij expliciet seculier en atheïstisch is. CFI combineert scepticisme, vrijdenken en humanisme. Paul Kurtz wilde via deze organisatie het Verlichtingserfgoed uitdragen en verspreiden, niet alleen in de VS, maar in de hele wereld. Zo zijn er de afgelopen decennia afdelingen ontstaan over de hele wereld. Tot voor kort was er ook een afdeling in Nederland en België, Center for Inquiry Low Countries, waarvan ik/Floris van den Berg de directeur was, opgevolgd door Bert Gasenbeek. Bert Gasenbeek, Piet Admiraal en Rob Tielman zaten in het bestuur. CFI Low Countries organiseerde, in samenwerking met DVG, de jaarlijkse atheïsmedag en de atheïsme campagne in 2009. De organisatie in Amerika richt zich thans meer op het ondersteunen van seculier humanistische activiteiten in niet-westerse landen. Zo is onlangs een afdeling geopend in Pakistan [zie boven]. Een bondige uiteenzetting van seculier humanisme is: Paul Kurtz, *What is secular humanism?*

Floris van den Berg

Cro-Magnon

Tom van Ewijk

Hell's Angel

Als ik op de beeldbuis Hell's Angels zie of de tronie van willekeurig welke crimineel, denk ik dwangmatig aan de Cro-Magnonmens. Dat komt omdat ik zou willen weten wat voor mens dat geweest moet zijn. Ik weet dat hij de eerste moderne uitvoering was van de soort waartoe ik behoor, de Homo sapiens. Aan die soortnaam twijfel ik, ook al ben ik, net als iedereen, ermee geëtiketteerd. Een gerechtvaardigde twijfel, maar vergezeld van een vooroordeel. Want waarom de **Cro-Magnon**► maar meteen vergelijken met zo'n stuk plebejische decadentie als de Hell's Angel? 't Is niet wetenschappelijk verantwoord, dat zeker. Maar ik ben geen paleontoloog. En wat mijn vooroordeel betreft: een Hell's Angel mag zich een engel uit de hel noemen, maar ik weiger hem

Tom van Ewijk (1934) is filosofisch geschoold, journalist van professe, werkzaam als vertaler en essayist, auteur van onder andere *Maatschappij of Haatschappij* (Uitgeverij Aspekt 2009).

het etiket 'sapiens' op te plakken. Wat toch niet wegneemt, dat ik mij afvraag: "wat is er dan in jÓu van de Cro-Magnon aanwezig?" Hij is familie van mij, familie van ruim 40.000 jaar geleden. De paleontologie kan mij niet helpen, erachter te komen. Althans niet achter het feit wat de Cro-Magnon ooit bezielde om mens te worden. Dat geeft mij de vrijheid tot fantaseren zonder professorale bezwaren. Wie was die eerste mens die zich dermate ontwikkelde, dat hij het bracht tot prestaties op het gebied van wetenschap en kunst waar zelfs de goden jaloers op zijn? En hoe is het te verklaren dat hij tegelijk met zijn scheppingsdrang de drang tot vernietiging uitleeft? Hoe bestond hij het zich zo wereldomvattend te vermenigvuldigen en nog steeds van geen ophouden te weten?

Stamjagers

Desmond Morris spreekt van een oorspronkelijk "eenvoudige stamjager"

die onttaarde in een "superstamman". Tijdens zijn evolutie ontwikkelde hij gedragspatronen die, ook volgens dierlijke maatstaven, abnormaal zijn. Morris heeft het over diens preoccupatie met dominantie-mimicry, de sensatie bij het zien van gewelddaden, de opzettelijke wreedheid ten opzichte van kinderen, dieren en andere ondergeschikten, over doodslag en als al het andere faalt, zelfvernietiging. Daar valt niets tegenin te brengen. Wel heb ik wat moeite met die "eenvoudige stamjager". Was die wel zo eenvoudig? Toonden zich niet al flitsen van de toekomstige, moderne supermens die hem geleidelijk aan deden evolueren tot dictator, lustmoordenaar, *big boss*, serieverkrachter, topmanager, pedofiel, kardinaal, politicus, potloodventer? Eerlijk is dit niet, want ik vergeet de wetenschappelijke en kunstzinnige prestaties van deze supermens.

Ook valt te denken aan de talloze naamlozen, vrouwen (die vooral) en mannen die, zich bewust van hun verantwoordelijkheid, ervoor zorgen de wereld tot op heden nog steeds draaiend te houden. Wat niet wegneemt dat we allemaal ergens niet kloppen. We vormen een zeer breed scala op het gebied van onze menselijke psyche: van tamelijk normaal tot knettergek.

Kannibalen

Er stonden de Cro-Magnon nog heel wat verrassingen te wachten. Maar al leefde hij aanvankelijk nog midden in de natuur, nog ver verwijderd van high-tech en gestileerde verveling, een soort vredelievende Joris Goedbloed kan ik me niet voorstellen. Deze zich gaandeweg zowel fysiek als psychisch ontwikkelende eerste mens bestond namelijk ca. 25.000 jaar geleden nog naast de iets meer primitieve Neanderthaler. Die twee moeten

elkaar goed gekend hebben, want er heeft zelfs vermenging plaatsgevonden. DNA-onderzoek heeft dat aangetoond. Beiden zijn echter in hun ontwikkeling niet gelijk op gegaan. Daarin bleek Cro-Magnon definitief de uitblinker. Wat er in die periode allemaal is voorgevallen, is slechts een zaak van gissen. Al zijn de geleerden het niet volkomen met elkaar eens, toch wordt aangenomen dat de zich snel voortplantende en superieure Cro-Magnon zijn naaste buur weinig kans heeft gelaten tot verdere ontwikkeling. Uitgebreide onderzoeken hebben uitgewezen dat de Neanderthaler, behalve jager op grootwild, ook kannibalisme bedreef. Maar daar kan ook de Cro-Magnon niet van worden vrijgepleit getuige schedelen botresten op een stookplaats in de **Cheddar Gorge, Somerset/Engeland**▼ [schilderij van William Widgey, ca. 1860]. Of dat een van de oorzaken was waardoor de Neanderthaler door de sterkere Cro-Magnon werd opgeruimd, is slechts een veronderstelling. Het kan ook zo zijn dat hij geleidelijk aan uitstierf, niet opgewassen tegen deze nieuwkomer in zijn leefgebied die hem als jager/

verzamelaar en qua vindingrijkheid en organiserend vermogen overtrof. Of ik me geen sympathieke *sapiens*-mens moet voorstellen, maar veeleer een hoogbegaafde kannibaal, is dus een vraag waar niet een-twee-drie antwoord op is te geven. Toch is kannibalisme door de eeuwen heen in de menselijke samenleving gepraktiseerd. En niet alleen bij wilde stammen. Van de Spaanse schilder Goya zijn vier panelen bekend, waarop duidelijk Spaans uitziende kannibalen-tijdgenoten zeer aanschouwelijk en tot in detail hun culinaire liefhebberij in praktijk brengen. Die panelen behelzen geen fantasie van de kunstenaar die, getuige zijn *Caprichos* en *Desastres de la guerra*, een scherp oog had voor menselijke grillen en buitenissigheden. Zelfs tot op heden is kannibalisme ons niet helemaal vreemd. Aangenomen dat in de Cro-Magnon-gemeenschap mensenvlees als een onschuldige en gewaardeerde delicatessé gold, bij ons – geen land uitgezonderd – geldt het verorberen ervan als gruwdaad en zeer bedenkelijke afwijking, hoewel het in bepaalde ongelukssituaties toch ook kan dienen als noodrantsoen. Mij verrast de zienswijze van Michel de Montaigne. In zijn essay "Over de kannibalen" kan hij begrip opbrengen voor het roosteren en opeten van een gedode soortgenoot. Maar om een lichaam, nog vol gevoel, op de pijnbank uit elkaar te scheuren en langzaam te roosteren of door honden en varkens te laten bijten of verminken in naam van de godsdienst, dat is volgens hem veel barbaarser, daarvan gruwet hij pas echt. En dat gebeurde bij zijn leven in Frankrijk onder burens en medeburgers tijdens de godsdienstoorlogen tussen katholieken en hugenoten. Die bestonden niet in de Cro-Magnon-gemeenschap.

Geweten

Hoe werd, waar ter wereld ook, de geest over deze gewezen mensaap vaardig? vraag ik mij af. Ofwel wat gebeurde er in die 1500 cm³ herseninhoud van de Cro-Magnon? Ik weet dat ik in het duister tast, maar ik kan er van uitgaan dat dit een langdurig en ingrijpend proces moet zijn geweest. Zonder enige zekerheid op dit punt zou je kunnen speculeren dat de geest een aantrekkelijke 'prooi' vond. Qua aanleg de aangewezen diersoort voor

een geleidelijke evolutie en bewustwording van vernuft en fantasie en van alle eigenschappen zowel in positieve als negatieve zin, en dat tot in het absurde toe. En misschien wel het voornaamste feit van die bewustwording, lijkt mij, was de vorming van het menselijk geweten. Daar hebben we het sindsdien het moeilijkst mee. Het verschilt namelijk per individu en het wordt beïnvloed door een reeks factoren die voor elk individu weer verschillend zijn gedoseerd, zoals cultuur, afkomst, karakter, milieu, opvoeding, godsdienstige en politieke overtuiging. Als zijn geweten hem dwarszit, kan een mens er naar geloven mee sjoemelen en het ook nog eens buiten werking stellen. Niets is zo reukeloos en kneedbaar als zijn geweten. Hij kan het in allerlei bochten wringen, hij kan het in slaap susen, hij kan het geweld aandoen, hij kan het maskeren door te liegen alsof het gedrukt staat. Maar dit doet niets af aan het geweten als noodzakelijk fenomeen. De mens kan niet zonder dit correctief, wil hij zich op aarde blijven handhaven. Daarin verschilt hij van de natuur die geen geweten nodig heeft, om zich in stand te houden. Zo ontstond op de lange duur een beslissende verhouding tussen natuur en mens doordat de laatste, op zijn biologische functies na, zich verstandelijk buiten de natuur manoeuvreerde. Behalve als leefgebied waarin hij zich bewoog en voedsel zocht, begon hij de aarde ook als zijn eigendom te beschouwen en te exploiteren. Hij zag zichzelf als rechtmatig heerser, niet langer meer deel van de natuur als mensaap, maar als *homo sapiens sapiens*. Voortaan was hij verantwoordelijk voor zijn omgang met het leven op de planeet Aarde, inclusief zijn eigen leven en dat van zijn soort-

genoten. Dat maakte het voor hem er niet gemakkelijker op. Hij werd zich bewust van de raadsels waarvoor de natuur hem stelde. Hij zocht er verklaringen voor. Zo riepen zijn ontzag en zijn angst voor de natuurkrachten en -verschijnselen in zijn verbeelding de gestalten van goden op. De kiem voor religie was gelegd. Maar veel belangrijker voor zijn zelfbehoud en dat van zijn omgeving was een van zijn primatenvoorouders overgeërfd moreel bewustzijn.

Moraal

Moraal is niet uitsluitend typerend voor de menselijke soort. Ook mensapen leven volgens een aangeboren moraal. Zozeer zelfs dat bioloog en onderzoeker Frans de Waal, na tientallen jaren onderzoek en observatie van de ons nauw verwante chimpansees en **bonobo's**, kan zeggen: "mensapen staan zo dicht bij ons, dat je begint te twijfelen aan de grens." Hij wijst ons op morele eigenschappen als empathie, verzoening, hulpvaardigheid, wederkerigheid en solidariteit. Mensapen kunnen zelfs spijt hebben als ze een lelijke strek hebben uitgehaald. Ze hebben blijkbaar ook enig besef van wat goed is en wat kwaad. Nu lijkt moraal, zoals wij mensen dit begrip hebben verankerd in onze wetten, religies, culturen en politiek, voor mensapen te sterk aangezet, maar het grondpatroon ervan is puur in hen aanwezig. Sociaal groepsgebruik maakt moraal noodzakelijk. Het dit-mag-wel-en-dat-mag-niet principe geldt voor zowel mensaap als mens. Bij ons heeft het zich verder wel erg complex en extreem ontwikkeld. Het kan ook nog eens per volk verschillen, vooral onder invloed van godsdienst en politiek. En hier staan we dan op de grens, waar de Waal – niet helemaal onterecht – aan twijfelt. Maar een feit is dat die grens bestaat en door de mens eindeloos is overschreden. Ik sta hier voor het raadsel van de menselijke geest die geen grenzen kent en zijn neven chimp en bonobo op onafzienbare afstand achter zich heeft gelaten. En dat tot in een haast niet te geloven en te bevatten onmenselijkheid en tegelijk in een evenzeer haast niet te geloven en te bevatten menselijkheid. Daar komt nog bij dat we de enige diersoort zijn met fantasie. We kunnen er alle kanten mee uit, waarbij onze

inspiratie lang niet altijd uit de hemel afkomstig is. We zijn in staat veel van onze fantasieën te verwezenlijken. Nu ben ik geneigd de nadruk te leggen op het onmenselijke dat zich in de samenleving het felst manifesteert. Dat mag waar zijn, als ik de mensenwereld maar niet voor het gemak verdeel in goeien en kwaaien, want die zijn onafscheidelijk in ieder mens actief. Ook onze voorouderlijke mensapen worstelden er al mee. Want ondanks die mooie morele eigenschappen, zowel aanwezig in de chimpansee als in de bonobo, kunnen die twee zich ook tegengesteld gedragen. De chimpansee die met ons slechts één X-chromosoom verschilt, kan heel agressief zijn. Oorlogen tussen rivaliserende groepen zijn niet zeldzaam en qua wreedheid doet de chimp niet veel voor de mens onder, zij het dat deze laatste hem daarin met zijn praktisch toegepaste wrede fantasieën verre overtreft. Chimps leven in een door mannen gedomineerde samenleving. Dit in tegenstelling met de bonobo's waar de vrouwen het voor het zeggen hebben. Je zou hier kunnen spreken van de zegeningen van het matriarchaat. Niet dat bonobo's voorbeeldige lieverdjes zijn, maar ze zijn met chimps vergeleken opvallend vredelievend en zachtaardiger. Ze geven je de indruk dat genoemde morele eigenschappen bij hen wat sterker tot uiting komen dan bij de chimpansee.

Uitgeëvolueerd?

Zo bekeken begin je wat meer van de chimp en de bonobo in jezelf te begrijpen en ben je geneigd Frans de Waal gelijk te geven, als hij schrijft over de aap in ons. Het mag mij inmiddels duidelijk zijn geworden, dat mijn vraag van wat er van de Cro-Magnon in mij leeft, overbodig is. Ook in de Cro-Magnon, maar dan 40.000 jaar eerder, waren, zoals gezegd, dezelfde morele eigenschappen van zijn of eigenlijk moet ik zeggen 'onze' primatenvoorouders al ingeplant. Aanvankelijk stond hij in de natuur en later, naarmate hij zich steeds meer *sapiens* ging gedragen, stond hij er tegenover. Maar dan meer als tegenstander en uitbuiters dan als

deelgenoot. Dat kan niet worden ontkend. Waarmee niet gezegd is dat er geen deelgenoot bestaat die zijn geweten laat spreken en zich verantwoordelijk voelt voor het behoud van zijn leefomgeving in de wetenschap dat hij niet zonder deze omgeving kan, maar deze wel zonder hem. Om

met de dichter te spreken vormt de partij van de deelgenoten de "zachte krachten", maar of ze "zullen winnen in het eind"....? De partij van de tegenstanders vormt onveranderd in de wereldhistorie de grootste gemene deler.

Blijft in mijn gedachten het mysterie hangen, hoe die primitieve eerste mens gaandeweg steeds spitsvondiger zijn hersens leerde gebruiken en tegelijk zich snel en abnormaal vermenigvuldigde, zozeer dat oorlogen, epidemieën en natuurrampen er geen decimerende invloed op uitoefenen. Gemiddeld beschikt hij over een verbluffende intelligentie, maar de enige logica die hem ontbreekt is die van het evenwicht tussen verstand en hart. In dat opzicht mist hij gevoel voor verhouding. Mogelijk omdat hij nooit genoeg heeft, alles wil en durft, zijn grenzen niet kent en van geen ophouden weet. Het lijkt erop dat hij de uiterste consequentie is, de op de spits gedrevene binnen het geheel van het levend en denkend organisme waarin hij feitelijk thuishoort, maar zich als familielid heeft afgescheiden. Je begint je af te vragen, of hij is uitgeëvolueerd?

Belediging

Mijn dwangmatige gedachte de Cro-Magnon te zien als het prototype van

de Hell's Angel is volkomen misplaatst en een posthume belediging. Ik zie hem zwerven en jagen op de toendra's van het Weichselien. Hoewel ik mij geen makke mannen en vrouwen kan voorstellen in die ruige leefomgeving, zie ik ze goed voor elkaar zorgen, ook voor de zieken en zwakkeren onder hen. Ik zie hoe ze elkaar helpen en troosten bij tegenslag. Ik zie ze ruzies bijleggen, maar ik zie ze ook vechten tegen indringers met vijandige bedoelingen. Wat hun gezicht en gestalte betreft zijn ze direct herkenbaar als medemensen, alsof ik ze op straat voorbijloop. Maar de straat is niet hun biotoop. In zijn "Laatste trein naar Zona Verde" bezoekt Paul Théroux de Afrikaanse ◀**Bosjesmannen**, de nog "levende nazaten van de eerste mens op aarde", zoals hij schrijft. En wat die

mens betreft: "de besten lopen in hun blote kont", luidt zijn conclusie. Met mijn beeld van de Cro-Magnon voor ogen zie ik deze niet in die hoedanigheid zijn gang gaan. Hij leefde immers in de Laatste IJstijd, gekenmerkt door een grillig klimaat met afwisselend langdurige koude- en kortere warmteperiodes. Maar waarom ik de Cro-Magnon hier wil vergelijken met de Bosjesman, is het feit dat hij een volkomen natuurlijk leven leidde. Weliswaar niet als Adam en Eva in het paradijs, verre van, want zijn leven was een meedogenloos harde en dagelijkse strijd om het bestaan. Oud zal hij in die beginperiode zeker niet zijn geworden. Geen leven dus dat reden geeft tot idealisering. Maar wel een leven dat paste in zijn natuurlijke omgeving. 't Is gek, ik weet 't, maar dat die Cro-Magnon zich dermate evolueerde dat hij het etiket *sapiens* kreeg opgeplakt, daar heb ik moeite mee. In mijn verbeelding mag hij blijven jagen op grootwild als mammoets en bizonen, terwijl ik de pest heb aan bijvoorbeeld een rijke Amerikaanse hufter die voor godweet hoeveel dollars een olifant mag neerknallen. En, nou ja, als het waar is dat de Cro-Magnon zich af en toe aan een mensenbont te buiten ging, dan kan je dat toch niet vergelijken met een holocaust?

Nurks contra Urks

Anton Mullink

Een tijd geleden had ik via Facebook een onmogelijke geloofsdiscussie met Lidia, een gereformeerde dame uit Urk, die voor mij blijft bidden! En van tijd tot tijd stuurt ze mij nog berichtjes om me terug te brengen bij de heer. Nu schreef ze me n.a.v. het vluchtelingendrama. Zij Urks, ik blijf nurks en schreef haar terug. Hier zijn haar vraag en mijn antwoord.

Lidia: Wat zeg je van de dingen die nu gaande zijn in de wereld Anton? Je hebt vast de hele bijbel al door gespit in je vroegere leven. Dan moet je toch tot de conclusie komen dat alle profetieën voor onze neus aan het uitkomen zijn? Vriendelijke groetjes, Lidia.

Na de Verlichtingsborrel in Den Haag voelde ik me verlicht en geïnspireerd (ja dat gebeurt nog!) tot het volgende:

Beste Lidia,

Wat jammer dat je weigert je gezonde verstand de voorrang te geven in je leven. Die humanitaire ramp van de vluchtelingenellende is voor een belangrijk deel veroorzaakt door dat onredelijke geloof in god. Gelukkig zijn niet alle islamieten zo barbaars als Mohammed en zijn fanatieke volgelingen in de Islamitische Staat. Als Turkse burens, naast wie ik jarenlang gewoond heb, de geloofsopdrachten van Mohammed hadden gevolgd, had ik niet meer geleefd. De meeste islamieten zijn veel aardiger dan Mohammed. Datzelfde geldt voor christenen en gegarandeerd ook voor jou. Volgens jouw Heer zal ik eeuwig branden. Hij is het zwaard komen brengen en verdeeldheid in families. Als ik iemand erger, dan zal die Heer van jou mij het liefst laten verzuipen met een molensteen om mijn nek. En die zogenaamde lieve god de vader laat zijn enige zoon doodmartelen! O, o, o wat een blijde boodschap en wat een lieve godvader. Stupide vind ik het om lijden zo te verheerlijken. En dan die aartsvader abraham van je die hallucinerend bereid is zijn zoon af te slachten. Wat een voorbeeldige voorvader en aartsvader. Het staat allemaal echt in jouw heilige boek. Ja maar, zal je zeggen, de heer heeft ook aardige teksten geproduceerd zoals de barmhartige samaritaan, de **bergrede** ►▲e.d.

Anton Mullink (Vorden, 1938) was ooit franciscaan, missionaris en kapelaan, wil nu uitdragen hoe wijs het perspectief is van het seculiere denken. Is onder andere werkzaam geweest in de verslavingszorg.

Daar heb je geen geloof voor nodig. Maar als je de wrede en domme teksten uit de bijbel (gods woord!, aan mijn hoela) wegnijpt, dan blijft er een dunner blaadje over dan de Donald Duck, hetzelfde geldt natuurlijk voor de koran. Je zult misschien vragen: Maar de gelovigen dan die werken van barmhartigheid verrichten? Dat geldt zowel voor christenbroeders en zusters, als voor moslimbroeders in Caïro. Het

Bergrede - Fra Angelico, ca. 1440

zijn gewoon aardige en sociaal voelende mensen onafhankelijk van welk krom bijgeloof dan ook. Mijn hele familie is nog katholiek, aardige mensen, alleen jammer dat ze een waanzinnig geloof hebben.

Je merkt wel: ik heb geen greintje respect voor religie. Dat verdient dit moorddadige fenomeen ook niet. Ik respecteer iedereen die welk bijgeloof dan ook wil aanhangen (engelen, kabouters, mohammed, jesus, sinterklaas, klaasvaak), als ze zich tenminste aan de wet houden en de universele mensenrechten respecteren. Weet jij wel dat jij als vrouw je moet onderwerpen aan je man? En eigenlijk moet jij gewoon je mond houden, als je tenminste de opdracht van jesus wil volbrengen. Ik hoop dat je ooit het licht zult zien. Mij heeft het veel goeds gebracht toen ik inzag hoe voos en onwaar het christendom (en elk geloof in een god) is. Ik wens je een menselijk en gelukkig leven; daar past een krom bijgeloof toch niet in, lijkt mij.

Hartelijke groet,
Anton.

Het antwoord van Lidia op mijn verhaal bewijst weer hoe zwaar het ploegen is op rotsen:

Wat ik al zei. U lijkt alleen maar heel boos op God te zijn omdat u het niet met hem eens bent. Denkt u werkelijk dat ik alles begrijp wat in de bijbel staat. Maar ik vertrouw God wel. En Jezus zou zeker niet u het liefste met een molensteen om u nek zien. Weet u nog toen Hij naast de moordenaar aan het kruis moest hangen? Hij vergaf hem en Hij zei niet vermoord hem in plaats van Mij.

Hoe wisten ze in de bijbel al wat er nu gaande is?

Voor mij is het te moeilijk jou te helpen maar voor God is niets onmogelijk,

Het allerbeste gewenst,

in stil vertrouwen afwachtede, Lidia.

Kan onderwijs waardevrij zijn?

Hans de Vries

Onderwijs richt zich op het overdragen van kennis en vaardigheden waarmee iedere burger op een passende wijze kan deelnemen aan de samenleving. Vanuit welke waarden worden deze kennis en vaardigheden ingevuld? Om deze vraag te beantwoorden is het goed eerst enkele begrippen te duiden.

Onderwijs

Onderwijs heeft te maken met opvoeding, socialisatie, cultuur- en kennisoverdracht. Het heeft een selecterende en kwalificerende functie voor de samenleving. Kennis en kunde bieden een ieder de mogelijkheid om een plaats in de samenleving in te nemen en daarin te participeren.

Onderwijsrecht en -plicht

Ieder kind heeft recht op onderwijs volgens artikel 28 van het Verdrag inzake de rechten van het kind (aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 20 november 1989). De staten die dat hebben ondertekend, bieden onderwijs aan om gelijke kansen te verwezenlijken voor ieder kind. Basisonderwijs is gratis en verplicht. De ontwikkeling van verschillende vormen van voortgezet onderwijs wordt aangemoedigd, met inbegrip van algemeen onderwijs en beroepsonderwijs. Deze vormen van onderwijs dienen voor ieder kind beschikbaar en toegankelijk te zijn. Aanvullend draagt de overheid zorg voor financiële bijstand indien noodzakelijk. De leerplichtwet heeft dit in ons land staatsrechtelijk vormgegeven.

Kwaliteit van het onderwijs

Gert Biesta, onderwijspedagoog en hoogleraar aan de Universiteit van

Hans de Vries is hogeschooldocent, socioloog en voorzitter van de Partij van de Rede – ASP.

Luxemburg, vindt dat goed onderwijs wereldgericht is, waarbij de wereld alles is wat, ten opzichte van het kind of de student, ‘anders’ is. Biesta geeft aan dat de inrichting van het onderwijs moet worden bepaald

door drie domeinen: 1. **kwalificatie**, ofwel het je eigen maken van kennis en vaardigheden (specifiek of breed); 2. **socialisatie**, ofwel je voorbereiden op een leven als lid van een gemeenschap en kennismaken met tradities en praktijken (bijv. sociaal-politiek, cultureel, professioneel); 3. **vorming** en/of subjectivering, ofwel vorming van de persoon (bijv. autonomie, verantwoordelijkheid).

Het is voor elke docent een uitdaging om een balans te vinden tussen deze drie domeinen.

Waarde(n)

Als we het hebben over ‘waardevrij’, wat verstaan we dan onder waarde(n)? Als je het hebt over socialisatie en vorming gaat het over maatschappelijke waarden die via het onderwijs worden overgedragen. Als we het over waarden hebben, moet je het ook hebben over normen. Een norm is een stelsel afspraken van hoe je je in de samenleving naar elkaar toe gedraagt en dat vertalen we in een eenduidige waarde; een voorbeeldje:

- Norm: Je staat op voor ouderen, gehandicapten of zwangere vrouwen in het openbaar vervoer.
- Waarde: Respect voor ouderen en andere medemensen.

Waardevrij

Waardevrije wetenschap is de idee dat wetenschap slechts gebaseerd moet zijn op het vaststellen van feiten, zonder morele overwegingen (Max Weber). Waardevrij onderwijs is objectief, onpartijdig en onbevooroordeeld.

De docent(e) geeft dan onderricht zonder rekening te

houden met de eigen overtuiging. Maar persoonlijke overtuigingen hebben de neiging door te schemeren in de gegeven lessen. Daarom dient de leerkracht zijn/haar referentiekader duidelijk te hebben en deze intersubjectiviteit te delen met de klas/groep waaraan les wordt gegeven.

Waardevrij onderwijs

De waardevrijheid van het onderwijs komt in het gedrang in de geloofsscholen. Nederland erkent het recht op onderwijs en de leerplicht met daarbij de bepaling: *“De vrijheid om met inachtneming van de democratische beginselen instellingen voor onderwijs op te richten en het recht van ouders om zich voor hun kinderen te verzekeren van het onderwijs en de opvoeding die overeenstemmen met hun godsdienstige, hun levensbeschouwelijke en hun opvoedkundige overtuiging, worden geëerbiedigd volgens de nationale wetten die de uitoefening ervan beheersen.”* (Art. 14 van het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie.) Deze bepaling voegt een extra waarde toe aan het recht op onderwijs. Deze geloofs-/levensbeschouwelijke/godsdienstige invulling van het onderwijs maakt dat het onderwijs (deels) niet waardevrij is. In Nederland kennen we twee soorten onderwijs, het openbaar en bijzonder onderwijs. Het openbaar onderwijs is toegankelijk voor iedereen, ongeacht religie of levensovertuiging. Het bijzonder onderwijs is daarentegen meestal bestemd voor de kinderen van ouders met de desbetreffende godsdienst of levensovertuiging. Binnen het bijzonder onderwijs kennen we ook algemeen bijzonder onderwijs, dat zijn meestal scholen op basis van een onderwijskundige vernieuwingsmethode.

Dit artikel is door de redactie ingekort.

Deze tekst is een samenvatting van de lezing die Hans de Vries heeft gehouden tijdens de eerste Amsterdamse Vrijdenkersborrel op 9 september 2015.

De beide soorten onderwijs worden bekostigd door de overheid. In Nederland hebben we te maken met 30% openbare en 70% bijzondere scholen; van de laatstgenoemde 70% is 6% algemeen-bijzonder (CBS-2007). Dat betekent voor het basisonderwijs dat er 4.307 bijzondere geloofsscholen (64%) zijn in Nederland. Deze scholen geven onderwijs vanuit een bepaalde religieuze waarde. In die zin is het Nederlandse onderwijs niet waarde vrij.

De erosie van het Nederlandse onderwijssysteem

Het onderwijsveld is op plaatselijk niveau volledig vervaagd qua geloofsrichting. Ouders kiezen een school, niet om de denominatie van de school maar om de kwaliteit, de pedagogische methodische invulling en de didactische sfeer van de school. Er zijn nog maar weinig scholen die hun geloofslabel volledig uitdragen, op de orthodoxe richtingen na.

Op landelijk beleidsniveau wordt de onderverdeling van geloofsscholen als uitgangspunt genomen bij de verdeling van de zetels in de Onderwijsraad en de landelijke onderwijsbesturen-vertegenwoordiging heeft via koepelorganisaties invloed op het onderwijsbeleid van de overheid. Dit past niet in de geseculariseerde samenleving van Nederland, we spreken onderhand over ongeveer 60% niet godsgelovigen in ons land.

Om toch het systeem en de machtsstructuur in stand te houden, volgt de staatssecretaris een advies van de Onderwijsraad op, dat inhoudt dat de geloofsinrichting van een school niet meer als leidraad hoeft te worden genomen voor het oprichten van een school. Straks krijgen we naast de antroposofische 'vrije' scholen ook scholen van 'scientology' of van andere sektes of zweverige groepen die allemaal aankloppen bij de overheid voor bekostiging. Is dat

wat we willen met de 'vrijheid van onderwijs'?

Religieus neutraal onderwijs

Laten we het nu eens omdraaien: we gaan uit van openbaar onderwijs. Openbare scholen zouden op grond van art. 23 van de Grondwet opgezet moeten kunnen worden waar de vraag ernaar zich vanuit de burgerij aandient. Per wijk, plaats, stad of regio moet een vraag om funderend (op basisvaardigheden gericht) en/of kwalificerend onderwijs dan bij de overheid kunnen worden ingediend. De school wordt dan na de nodige afwegingen opgezet in samenspraak met de onderwijsvragers en het docententeam van de op te richten openbare school. Met elkaar, ouders (vragers) en het onderwijsteam (aanbieders) bepalen ze de pedagogisch-didactische inrichting van de school of opleiding. Zo krijg je een 'openbare vrije inrichtingsplanning' van het onderwijs, die alle scholen omvat. Dat houdt in

dat experimenten zoals onlangs in Amsterdam gestart zijn, landelijk beleid kunnen worden.

Door alle bekostigde scholen in Nederland onder één dak te brengen, kunnen we komen tot inrichting en afstemming van alle onderwijstypen per plaats en per regio. In afstemming met de vragers kan per school/opleiding gekozen worden voor een pedagogische en didactische inrichting. De overheid kan haar zorg voor het onderwijs volledig waar maken en komen tot een volledige dekking van het onderwijs in al zijn vormen.

Hoogstwaarschijnlijk is dit beter afgestemd op de vraag en passender in te vullen door de betrokken regio's. Naast het funderend en kwalificerend onderwijs zal er ook plaats zijn in het curriculum voor het onafhankelijk kennismaken met alle levensbeschouwingen en filosofische benaderingen om alle kinderen zich te laten ontwikkelen tot maatschappelijk betrokken en gekwalificeerde burgers.

Scheiding tussen onderwijs en godsdienst

Geen enkele vorm van religie mag in het onderwijs opgelegd worden. Op

de lagere scholen, noch op de middelbare scholen, noch op de colleges voor middelbaar beroepsonderwijs, noch in het hoger onderwijs, noch op de universiteiten.

Hierbij wil ik twee uitspraken aanhalen:

de eerste is van Daniel Dennett, hij bepleit:

- Scholen dienen geen onderwijs vanuit religie, maar wel over religie te geven
- Elke school dient verplicht te worden niet één bepaalde religie, maar alle basisfeiten van alle wereldreligies te onderwijzen, inclusief de kwalijke kanten van hun geschiedenis en met aandacht voor de onderlinge verschillen.

de tweede is van Anthony Grayling:

- Onderwijs moet ideologie/geloofsvrij zijn.
- Onderwijs is er om de lerende te helpen om na te denken.

Zonder religieuze inrichting is er in het onderwijs ruimte voor het invullen van onderwijsmethoden afgestemd op de behoeften en wensen van de leerlingen en hun ouders.

Onderwijs hoort gebaseerd te zijn op wetenschappelijk onderbouwde kennis en het geven van een breed beeld van het culturele erfgoed van de maatschappij. Dat houdt in dat kinderen naast natuurwetenschappelijke kennis ook zicht krijgen op het brede palet van alle levensovertuigingen en filosofische bespiegelingen.

Het wordt tijd dat artikel 23 op de schop gaat.

Incest en misogynie in Nederland

Boekbespreking van Renate van der Zee, *Een meisje voor dag en nacht*, De Geus, Breda, 2010

Floris van den Berg (foto pag. 13)

Ik las *Een meisje voor dag en nacht* (2010) bijna in één ruk uit. Heeft het boek nu een goed einde of niet? Journalist Renate van der Zee (foto zie pag. 14) tekende het verhaal op van een Nederlandse politievrouw van Marokkaanse afkomst. Het denken aan het verhaal van de onderdrukking van de vrouwen in een Marokkaans gezin in Nederland doet mij rillen. Van der Zee beschrijft het leven van Ibtisam, die in een klein Hollands huisje woont, met haar ouders, haar zus en haar vier broers. Haar moeder spreekt geen Nederlands. De meisjes in huis mogen niet naar buiten zonder toestemming van de vader of een van de broers. De mannen tiranniseren de vrouwen en de moeder doet mee aan die onderdrukking. De vrouwen – moeder en dochters – zijn de slavinnen van de mannen. Ibtisam mag niet buiten spelen. *'Je bent een meisje, Ibtisam, en je bent al zes jaar oud.'* (p. 12) Ze heeft geen speelgoed. Wanneer ze eens van een Nederlandse buurvrouw barbies krijgt, vernielt haar broer die omdat ze niet haram zijn – de poppen hebben immers borsten... Als er op televisie wordt gezoend, gaat de tv uit. Het is een gezin met een strikt patriërarchische structuur, autoritair en met een taboe op seksualiteit en tegelijkertijd een obsessie met de seksualiteit van de vrouwen. De 'eer' van de mannen hangt volgens hen van het kuise gedrag van vrouwen af. Het enige wat telt, is of een vrouw maagd is voor het huwelijk en trouw is binnen het huwelijk. Haar eigen geluk of ontplooiingsmogelijkheden tellen niet mee. Het zijn de mannen die beslissen over het lot van de vrouwen: of ze naar buiten mogen, of ze naar school mogen, met wie ze trouwen. De opvoeding van meisjes is totaal tegengesteld aan de liberale ontplooiingstheorie waarin kinderen opgevoed worden tot vrijheid en zelfstandigheid die zich in de volle breedte kunnen ontwikkelen en experimenteren. Kritisch nadenken, zelfstandigheid en vragen stellen wordt ontmoedigd: *'Je moet niet zoveel vragen stellen, Ibtisam. Het is hachouma voor een*

meisje om nieuwsgierig te zijn.' (p. 18) Opvoeding in een eercultuur is indoctrinatie en gehoorzaamheid door geweld of dreigen met geweld: *'Meisjes uit een wij-cultuur hebben in hun jeugd de boodschap meegekregen: samen ben je iemand, alleen ben je verloren. Breken met de familie kan een existentiële angst oproepen.'* (p. 251)

Als of dit alles nog niet goed genoeg is, is er het seksuele

misbruik van een oudere broer met Ibtisam. Het begint als ze een jaar of zes is en het misbruik gaat vele jaren door. Het erge is dat het gewoon thuis gebeurt en dat ze bij niemand terecht kan, niet bij haar vader, niet bij haar moeder. Die broer roept Ibtisam steeds naar boven, naar de slaapkamer, waar hij haar misbruikt. Ze wil niet naar boven, maar haar moeder en haar broers moedigen haar aan om wel te gaan: *'Als je broer roept, moet je luisteren, Ibtisam.'* (p. 17)

De obsessie met vrouwelijke seksualiteit wordt er bij Ibtisam ingepeperd. Haar vader zegt tegen haar: *'Je bent een meisje. Weet je wat dat betekent? Dat betekent dat je je altijd netjes moet gedragen, want de eer van de familie rust op jouw schouders. Als jij iets verkeerd doet, kan ik me niet meer vertonen, dan word ik door iedereen uitgelachen. Je moet goed op jezelf letten, Ibtisam. Je hebt vier broers die er zwaar onder zullen lijden als jij een misstap begaat.'* (p. 43)

Ibtisam wil graag naar het lyceum, in plaats van naar de huishoudschool, waar alle Marokkaanse meiden uit de buurt naartoe gaan. Ibtisam besluit om stiekem naar het lyceum te gaan. Ze heeft het er enorm naar haar zin. Wanneer de familieleden haar geheim ontdekken, zijn ze niet trots, maar boos en doen ze er alles aan om haar van school af te krijgen. Ze knakt en ze blijft voortaan thuis: *'Ik ben eigenlijk nog leerplichtig, maar voor Marokkaanse meisjes die in de huishouding moeten helpen, zijn de Nederlandse leerplichtambtenaren wel zo lief om een oogje dicht te knijpen.'* (p. 126)

De bemoeienis van de broers met hun zussen is beangstigend. Op een dag draagt Ibtisam een zelfgemaakte rok, wanneer haar oudere broer dit ziet begint hij gelijk te schreeuwen: *'Hoer! Ze ziet eruit als een hoer! Dat je haar zo laat rondlopen. Ik schaam me voor mijn vrienden!'* (p. 132) Als haar zus op een dag met lang los haar de deur uit gaat, sleept de broer haar naar binnen en dwingt haar haar in een vlecht te doen.

Ibtisam raakt bevriend met de Nederlandse Johan. De ontmoetingen moeten in het diepste geheim plaatsvinden. Johan is heel serieus met haar en bekeert zich zelfs tot de islam om met haar te kunnen trouwen. Wanneer hij haar vader om haar hand vraagt, weigert deze pertinent, omdat Johan geen Marokkaan is. Ibtisam is doodsbang voor haar familie. Toch besluit ze – in het geheim – met Johan te trouwen en dan onder te duiken. Ze vlucht haar huis uit, naar Johan. Haar familie smeekt haar terug te komen. Als compromis wordt besloten dat er ook een Marokkaanse bruiloft zal plaatsvinden, een bruiloft met alleen vrouwen. Haar vader wil niks meer met haar te maken hebben.

Ibtisam heeft een goede relatie met Johan. Ze moet enorm wennen aan het feit dat hij haar niet commandeert, haar vrijlaat, met haar praat, zijn emoties toont, kookt. Ook haar schoonouders zijn aardig, vriendelijk en bezorgd. Het lukt haar om toegelaten te worden tot de politieopleiding en

ze wordt politieagent. Maar dan stort ze psychisch in. Het seksuele misbruik vreet aan haar. Ze durft het tegen niemand te zeggen. Totdat ze het op een dag eruitflapt tegen een masseuse. Ook durft ze het eindelijk tegen Johan te zeggen. Ze is bang dan Johan haar zal verstoppen, of dat hij haar broer zal vermoorden. Tot haar verbazing neemt hij haar enkel liefdevol in zijn armen. Ze krijgen een dochter. Vlak na de geboorte belt een van haar broers. Het enige wat hij vraagt, is: *'Krijgt ze een Marokkaanse naam?'* De baby heet Lara. Het contact met haar familie wordt er niet door verbeterd. Als politieagent krijgt ze te maken met Marokkaanse en andere allochtone gezinnen, waarbij ze herkent dat de vrouwen worden onderdrukt en waar ze het vermoeden heeft van incest. Ibtisam (een pseudoniem) las het boek *Eerwraak in Nederland* (2006) van Van der Zee en nam contact met haar op om haar levensverhaal op te tekenen om het taboe op incest te doorbreken. Voorwaarde was dat het verhaal geanonimiseerd zou worden. Ondanks alles wil Ibtisam haar moeder niet kwetsen, terwijl ze tegelijkertijd ook boos op haar moeder is omdat die haar niet heeft beschermd, maar haar juist heeft overgeleverd aan de grillen van haar broers en haar vader.

Heeft dit boek een *happy end*? Ibtisam heeft zichzelf ondanks alle tegenwerking opgewerkt tot een zelfstandige vrouw. Ze knuffelt en verent haar dochter Lara, die ze alles geeft wat haarzelf werd onthouden. Ze heeft de vrijheid veroverd, maar ten koste van de familiebanden. De broer die haar misbruikte, is daar nooit voor gestraft. De broer die haar bedreigde met geweld toen ze met Johan ging, is er nooit voor gestraft. Haar ouders die haar van school hielden, zijn er nooit op aangesproken.

In het nawoord reflecteert Van der Zee op de situatie in leerculturen waarin slachtoffers worden onderdrukt en gevangenzitten. *'De slachtoffers zijn bang dat de gemeenschap zal denken dat ze geen maagd meer zijn en willen koste wat het kost voorkomen dat de familie-eer geschonden raakt. Dus zwijgen zij over wat er met hen is gebeurd.'* (p. 243) *'Niet-westerse migranten hebben [doorgaans – FB] een collectivistische cultuur en het is voor hen van groot belang bij de gemeenschap te horen.'* (p. 244) Van der Zee voegt daar nog aan toe: *'Individualistische Nederlanders kunnen zich dat vaak moeilijk voorstellen.'* (p. 244). Ja, dat klopt. Haar boek draagt echter wel bij aan inzicht over hoe het is om in zo'n collectivistische cultuur te leven.

Wat ik me afvroeg tijdens het lezen van het boek, was: zou ik ook zo'n klootzak zijn als ik een man in zo'n cultuur was? Zou ik ook mijn moeder en zussen rond commanderen en terroriseren? Zou ik akkoord gaan met een gearrangeerd huwelijk? Ik vind het een enge gedachte. Ik hoop dat het antwoord 'nee' is. Toen ik in Japan woonde en daar te maken kreeg met de neoconfucianistische collectivistische cultuur was er een botsing tussen mijn individualisme en het collectivisme. Maar ik had een keuze. Ik kon weggaan. En ik ben weggegaan. Het heeft helaas wel het contact met mijn Japanse vrienden verbroken.

Het begrip 'eer' klinkt weliswaar respectabel, maar het is een verhulling van een slachtoffercultuur. Eerculturen zijn slachtofferculturen en die slachtoffers zijn allereerst vrouwen, maar ook homoseksuelen en afvalligen. *'De familie-eer is geschonden wanneer de kuisheid van de*

vrouwelijke familieleden ter discussie staat. Als een meisje haar maagdelijkheid voor het huwelijk verliest, dan is dat een schending van de familie-eer. Als ze haar maagdelijkheid heeft verloren ten gevolge van incest, dan is de schande nog groter.' (p. 244)

Wat ik niet begrijp is dat een abstract concept sterker kan zijn dan liefde voor jouw familie. Als ouder houdt je toch van je kind? Je kunt toch niet je kind iets aandoen wat het kind schaadt, verdrietig maakt, fnuikt of knakt? Die broers en vader gedragen zich als beulen die hun slachtoffers sadistisch tiranniseren, terwijl de moeder toekijkt en de kant van de vader kiest. *'Een vrouw die op haar dertiende verkracht was door een familielid, kreeg van haar moeder te horen: "Dit is nooit gebeurd. Je mag het nooit vertellen. Anders kom je nooit aan de man.'* (p. 251). Brrrr.

Van der Zee wil met haar boek bijdragen aan het oplossen van deze eerge-relateerde problemen of althans aan het helpen van de slachtoffers: *'Omdat het zelden gebeurt dat incestslachtoffers uit zichzelf hun probleem op tafel leggen, moeten hulpverleners zich actief opstellen en investeren in het creëren van vertrouwen. Veel van deze vrouwen zijn namelijk niet gewend over zichzelf te praten.'* (p. 252) Het is te hopen dat dit boek veel wordt gelezen, door hulpverleners, leraren en door scholieren, met name ook door kinderen uit dit soort milieus. Deze achterlijke eercultuur die slachtoffers maakt moet veranderen. We moeten als samenleving opkomen voor de slachtoffers en geen respect hebben voor mensen en tradities die geweld en onderdrukking – misogynie – geïnstitutionaliseerd hebben. De emancipatie van vrouwen is nog niet voltooid als niet alle vrouwen gevrijwaard zijn van seksueel geweld en hun vrijheid niet wordt beknod.

Van de Redactie

Onze collega Ewout Klei heeft afscheid van de redactie genomen omdat hij tot de conclusie is gekomen dat hij voorrang moet geven aan schrijfwerk waarmee hij inkomen kan verwerven.

Wij wensen hem, met dank voor het gedane werk, veel succes.

U kunt artikelen van Ewout lezen op o.a. de website Jalta (tegen betaling). Tot ons genoegen heeft hij laten weten nog wel af en toe stukken voor ons blad te zullen aanleveren.

De wereld op zijn kop? DE MELEIQ OB ZIJU KOBJ

Thomas Spickmann

Gezien de huidige torenhoge particuliere en publieke schulden binnen en buiten de Europese Unie maken mensen in Duitsland zich steeds weer zorgen om hun vermogen. Zij zijn niet vergeten dat in de afgelopen eeuw twee keer de waarde van het geld flink daalde. In de jaren twintig was er een hyperinflatie waardoor de prijzen elke dag voelbaar stegen. En na de Tweede Wereldoorlog werd in West-Duitsland een nieuwe munt ingevoerd, d.w.z., de Reichsmark door de D-Mark met een ongunstige wisselkoers (1:10) vervangen. De laatste jaren zijn wij met de financiële crisis geconfronteerd en ook met reddingsacties voor de Euro. Tegenwoordig maken wij mee dat Griekenland voor de derde keer gesteund moet worden. Mensen hebben er steeds minder vertrouwen in.

De Duitse beurshandelaar Dirk Müller geeft in zijn literatuur advies voor vermogensbehoud en legt uit dat wij politieke en economische omwentelingen tegemoet gaan. Hij is niet de enige die de Verenigde Staten van Amerika als wereldmacht in verval beschouwt en hij voorspelt dat er een nieuwe (China) op komt, maar nog niet gevestigd is. Daarom bevinden wij ons nu in een onrustige overgangperiode. De geschiedenis van opbouw en achteruitgang van wereldmachten verliep in het verleden conform een bepaald schema:

- Periode van vestiging, geografische uitbreiding, bloei, discipline en hard werken
- Fase van verzadiging en overgave aan plezier
- Onvrijwillige terugtrekking uit veroverde gebieden (gepaard met oorlog)
- Verval van de gevestigde orde en migratiegolven op grote schaal
- Ontstaan van een nieuwe overheersende macht.

Het Romeinse Rijk is ooit klein begonnen en breidde zich in de loop der eeuwen uit. Er waren grote militaire, wetenschappelijke, culturele en bouwtechnische prestaties, bijvoorbeeld de aquaducten die de watervoorziening van Rome dienden, waarvan men tegenwoordig in Italië overblijfselen kan bewonderen, of bruggen, of verkeerswegen. Maar op een gegeven moment kwam er een tijdperk waarin de machthebbers genoodzaakt waren om mensen gerust te stellen door ze te voeden en bezig te houden, namelijk door 'brood en spelen'. Het wordt in het Latijn 'panem et circenses' genoemd. Grote menigten verzamelden zich in stadions waar ze sportwedstrijden konden bijwonen. In de late fase van deze wereldmacht streden de Romeinen tegen Germaanse volksstammen die in opstand gekomen waren en moesten zij zich stapsgewijs uit veroverde gebieden terugtrekken. Het Rijk viel steeds meer uit elkaar toen vreemde volkeren in toenemende mate door Europa zwierden. Deze periode heet in het Duits 'Völkerwanderung'. Daarna volgden de middeleeuwen met een heel andere gevestigde orde.

Tot aan de Eerste Wereldoorlog was Groot-Brittannië (samen met zijn kolonies) de overheersende macht. Het was het land waar de industriële revolutie zich voor het eerst voltrok door de opkomst van fabrieken en bijvoorbeeld van een spoorwegnet. In de eerste helft van de twintigste eeuw streden de grote kolonies voor onafhankelijkheid die het moederland in de loop der tijd moest opgeven. Het was de onrustige periode tot aan het einde van de Tweede wereldoorlog die door politieke instabiliteit gekenmerkt werd. Binnen Europa gingen uiteindelijk miljoenen mensen op de vlucht, waaronder mijn vader die uit Oost-Pruissen afkomstig is en uiteindelijk in Keulen terecht kwam toen hij zeven jaar oud was.

Na 1945 namen de Verenigde Staten van Amerika de functie van wereldmacht over. Ze waren op militair, economisch en technologisch gebied toonaangevend. In deze context mag men West-Europa gemakshalve als aanhangsel van de VS beschouwen. Ze hadden wel 40 jaar lang de Sovjet-Unie als concurrentie die echter 25 jaar geleden in elkaar zakte. De jaren 50 en 60 van de afgelopen eeuw waren in West-Europa de periode van wederopbouw en economische bloei, van hard werken en discipline dus. De laatste decennia waren echter steeds opnieuw door

Thomas Spickmann (1973) is constructeur en redactielid van De Vrijdenker.

economische krimp en werkeloosheid gekenmerkt. De betrokkenen worden door bijstandsuitkeringen gesteund en kunnen zich door TV te kijken of voetbalwedstrijden bij te wonen vermaken. Wijzer worden zij er echter niet van. Tevens gaat onze technologische kennis achteruit waarop onze welvaart gebaseerd is. Er bestaat een tekort aan ingenieurs en natuurwetenschappers. Op militair gebied moeten zich de westerse machten toenemend uit regio's terugtrekken die op den duur niet te veroveren of te houden zijn, zoals Afghanistan en Irak, en dus invloed opgeven. Feitelijk hebben de VS sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog geen overwinning meer behaald. En in deze tijd worden wij met het dagelijkse nieuws geconfronteerd dat tientallen miljoenen mensen op de vlucht zijn, zoveel als sinds 1945 niet meer.

Daarnaast blijkt dat de Chinezen steeds machtiger worden. Technologisch hebben zij inmiddels flinke winst geboekt. Zij werken met westerse bedrijven samen, vooral om de nodige kennis te verwerven, maar in een coöperatie op lange termijn zijn zij niet geïnteresseerd. Daarnaast breiden zij in diverse landen hun invloed uit door verkeerswegen aan te leggen om in ruil daarvoor over grondstoffen te kunnen beschikken. China is de

afgelopen 30 jaar flink veranderd en heeft de beste kansen om de volgende wereldmacht te worden. Maar zover is het nog niet. Wij zitten nu nog in een onrustige periode. Met de gevolgen van de financiële crisis en grote vluchtelingengolven hebben wij hier in Europa voorlopig te kampen. Wij gaan waarschijnlijk grote omwentelingen tegemoet.

Het blijkt dat geschiedenis zich steeds opnieuw herhaalt. Ik ben mij ervan bewust dat wat ik hier geschetst heb een beetje kort door de bocht is. Dirk Müller gebruikt deze historische analogie om mensen erop te attenderen dat de tijden veranderen. Daarbij hoort het mogelijke einde van de Euro dat onder chaotische omstandigheden met een munthervorming gepaard kan gaan waardoor spaarte-

goeden ineens hun waarde verliezen. Daarom adviseert hij zijn lezers om hun vermogens te spreiden, niet alleen in geld, maar ook in goud, aandelen of vastgoed. Maar dit wil ik hier niet verder toelichten. Mij gaat het om de historische zienswijze die ik interessant vind en daarom met behulp van dit artikel onder de aandacht wil brengen.

Het ontologisch argument

René van Elst (foto pag. 8)

In mijn bespreking van het boek En dus bestaat God van Rutten en De Ridder (R&R) (zie pagina 8) heb ik de acht argumenten voor het geloven in God opgesomd, waaraan zij aandacht besteden. Bij het zgn. 'ontologisch argument' heb ik, in woorden die bij het argument passen, gevraagd: werd volmaakter onzin ooit bedacht?

Nu spreek ik niet graag van 'onzin' waar het om iemands geloof gaat; de meeste mensen absorberen in hun vroege jeugd traditionele ideeën, die een deel van henzelf worden; ik vind dat je terughoudend moet zijn met onvriendelijke dingen zeggen over dingen waar mensen niets aan kunnen doen. Maar Anselmus van Canterbury (1033-1109), de bedenker van het argument, dacht ná voor hij wat opschreef en dat geldt ook voor R&R. In zo'n geval zijn hardere woorden geoorloofd, maar die moet je, als je even tijd hebt, wel onderbouwen. Vandaar dit artikel.

Zonder de boekenplanken en websites vol literatuur over dit argument te raadplegen en voorbijgaand aan wat ik er al over gelezen heb, wil ik het argument op eigen houtje analyseren. Het is best mogelijk, het ligt zelfs erg voor de hand, dat ik op iets uitkom wat niet origineel is, maar 'zelf nadenken' is één van onze vrijdenkers-deviezen (zie de voorpagina), dus dat moet ik af en toe maar eens proberen.

Ontologie

Het begrip 'ontologisch' vereist nog verduidelijking. Het argument wordt zo genoemd omdat het past in de ontologie, d.w.z. de leer van het zijn/bestaan, een tak van de filosofie die de fundamentele bouwstenen van het zijn/bestaan, dus van de werkelijkheid, probeert te onderscheiden. Een ontologie vormt de grondslag voor een theorie over de werkelijkheid. Ook wetenschappelijke theorievorming en empirisch onderzoek berusten op een ontologie; daarin worden aan objecten onder meer een onveranderlijke structuur, een bestaan onafhankelijk van menselijk kennen en meetbaarheid toegeschreven. (Gelovigen verwijzen hier uiteraard graag naar wanneer zij beweren dat wetenschap in de kern 'ook een geloof' is.)

De tekst

Ik vertaal de belangrijkste passages uit de Latijnse tekst van het argument, afkomstig uit het boek *Proslogion* (\approx Be-toog), hoofdstuk 2:

"En wij geloven stellig dat gij [God] iets zijt, groter dan hetwelk niets gedacht kan worden. [...] [Zelfs] [een ongelovige] dwaas die hoort over dit wezen waarover ik spreek [...] begrijpt wat hij hoort, en wat hij begrijpt, bestaat in zijn gedachten, ook al begrijpt hij niet dat het bestaat. Want het in de gedachten bestaan van een object is één ding en het begrijpen dat het object bestaat is een ander ding. Hierom is zelfs de dwaas ervan overtuigd dat iets in de gedachten bestaat, groter dan hetwelk niets gedacht kan worden, omdat hij het begrijpt wanneer hij dit hoort en dat wat begrepen wordt, in de gedachten bestaat. En voorzeker kan datgene, groter dan hetwelk niets gedacht kan worden, niet alleen in de gedachten bestaan. Want stel dat het alleen in de gedachten bestaat, dan kan het gedacht worden als bestaand in de werkelijkheid en dat is groter dan gedacht worden. Dus als datgene, groter dan hetgeen niets gedacht kan worden, alleen in de gedachten bestaat, dan is het wezen, groter dan hetwelk niets gedacht kan worden, iets wat groter gedacht kan worden. Maar dat is zeker onmogelijk. Er is dus geen enkele twijfel dat er een wezen bestaat, groter dan hetwelk niets gedacht kan worden, zowel in de gedachten als in de werkelijkheid."

Lezer, bent u er nog? Mijns inziens staat hier:

- God is het volmaaktst denkbare wezen.
- Werkelijk bestaan is volmaakter dan alleen gedacht bestaan.
- Het volmaaktst denkbare wezen kan gedacht worden als werkelijk bestaand.
- Maar als je het volmaaktst denkbare wezen inderdaad denkt als bestaand, dus nog een stap volmaakter, dan ontstaat een paradox.
- Die is alleen op te heffen door ervan uit te gaan dat het volmaaktst denkbare wezen ook werkelijk bestaat, want alleen door werkelijk te bestaan kan zo'n wezen volmaakter zijn dan door gedacht te zijn.

Het woord 'groter' ('maius') pleegt te worden gelezen als volmaakter, omdat dat de bedoeling beter aangeeft; het gaat immers niet om afmetingen. De Engelse vertaling 'great(er)/greatest' geeft nog iets beter weer wat bedoeld is.

Overwegingen

Zoals bij godsbewijzen gebruikelijk wordt niet aangetoond dat God bestaat; er wordt een reden aangevoerd waarom hij wel móét bestaan. Dat iets wel het geval móét zijn, hoor je vaker in de apologetiek, alsof dingen gedwongen zijn om te zijn zoals ze zijn.

Anselmus richt zijn woorden tot God. Het hele argument is doortrokken van geloof, niet alleen in Gods bestaan, maar ook in zijn volmaaktheid. Maar net zo min als het bestaan van God aantoonbaar is, is zijn beweerde volmaaktheid aantoonbaar. Volmaaktheid is trouwens geen noodzakelijke eigenschap van een godheid; de Grieken en Romeinen geloofden heilig in hun goden, zonder hen als volmaakt te beschouwen.

Het argument begint met datgene als vaststaand feit te verkondigen wat nog bewezen zou moeten worden. Veel meer dan een cirkelredenering is het dus niet. Daarbij komt dat het een spelletje is met vage of onzuiver gebruikte woorden.

Het argument maakt een misleidend gebruik van het woord 'bestaan'. Het suggereert dat er gradaties van bestaan zijn, en dat een gedacht bestaan een minder volmaakte vorm van bestaan is dan werkelijk bestaan. Maar als iemand zich een voorstelling maakt van een wezen, betekent dat niet, dat dat wezen op dat moment in de vorm van die voorstelling een beetje bestaat.

Als gebruik wordt gemaakt van het woord 'volmaakt' is dat ook misleidend. Je kunt wel in abstracto spreken over een (gedacht) wezen, 'volmaakter dan hetwelk niets gedacht kan worden', maar 'volmaakt' is een heel vaag begrip ('groot' en 'great' zijn nog vager), dat op de realiteit niet eens toe te passen is. Je kunt ook niet weten of je in je gedachten

l'Existence (het Bestaan), houtsnijwerk van Georges Lacombe, 1896

over een object de 'volmaaktheid' ervan helemaal te pakken hebt (of nog net niet). Je kunt wel spreken over de volmaaktheid van God, maar die volmaaktheid kun je niet denken. Als hij onbegrensd is in zijn goedheid, zoals R&R stellen, dan kun je daar met je gedachten al helemaal niet bij.

In zijn kortste vorm luidt het argument: "God is in alle opzichten volmaakt en dus bestaat hij,

want bestaan is volmaakter dan niet bestaan of alleen maar gedacht worden." Het misbruik dat van het woord 'volmaakt' wordt gemaakt, is zo extra duidelijk zichtbaar. Als je zegt: "Bestaan is volmaakter dan niet bestaan," gaan niet veel mensen sputteren, maar het onzinnige ervan springt direct in het oog als je zou zeggen: "en dus is niet bestaan een minder volmaakt bestaan."

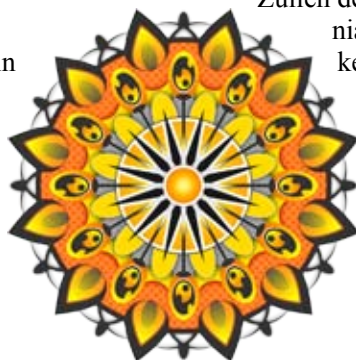
Conclusie

Ik stel vast dat dit ontologisch argument geen hout, nog geen lucifershoutje, snijdt. Als atheïst kon ik natuurlijk ook niet anders verwachten. Voor de volledigheid moet nog vermeld worden dat Anselmus in zijn *Proslogion* méér argumenten geeft, die wel correct zijn qua logica, maar discutabel in hun premissen.

Tot zover gekomen heb ik toch nog even naar andere teksten over dit argument gekeken. Het belangrijkste lijkt mij de tegenwerping van een spitse tijdgenoot van Anselmus, Gaunilo van Marmoutiers, die schreef dat je met dezelfde redenering ook het bestaan van een volmaakt eiland kon bewijzen.

Zullen de gelovigen die nog beweren dat dit een geniaal argument is, na lezing van dit stukje snikkend hun ongelijk bekennen? Ik heb er een hard hoofd in. Maar als ù mij tot hier toe heeft gevolgd, is mijn dag al goed.

De Mandala is een Tibetaans / Boeddhistisch symbool voor kosmos of volmaaktheid.

Reactie op 'Taai (bij)geloof'

'In het verleden hebben de geloofsgemeenschappen veel goeds gedaan voor de hulpbehoevende medemensen. De kerken hebben tegenwoordig eigenlijk geen taak meer', aldus Rik Assen in 'Taai (bij)geloof' (De Vrijdenker 2015-07). Ik wil daar twee kanttekeningen bij plaatsen. Het vele goede voor de hulpbehoevende beperkte zich in de regel wel tot de kring van eigen geloofsgenoten. Wie buiten die kring stond hoefde nergens op te rekenen. En door het

nieuwe overheidsbeleid blijken kerken tegenwoordig wel weer een taak te krijgen. Het Rijk - en in zijn voetsporen meegedwongen ook gemeenten - legt aan zijn inwoners een participatiemaatschappij op die om nieuwe (sociale) verbanden vraagt. Niet iedereen in onze samenleving is daartoe uitgerust en kerken vullen hier en daar de gaten die de burgerlijke overheden hebben gecreëerd. Gelukkig doen zij dat niet in het rigide korset dat andersdenkenden vroeger uitsloot.

Andreas Dijk

Reactie op Koen Jansen

(betreft 'Moreel criterium en het verschil tussen dieren en mensen' door Koen Jansen, De Vrijdenker 2015-07, pag. 4)

Koen Jansen reageert op mijn eerdere ingezonden reactie op Anton van Hooff over het veganisme als morele nullijn.

Aangezien hij hierin blijkt geeft van een aantal misverstanden, wil ik deze graag rechtzetten.

Verder moet me van het hart dat ik het niet erg chique vindt om de opvattingen van anderen af te doen als onzin en flauwekul. Dat zet argumentatief verder ook geen zoden aan de dijk.

Uiteraard zijn er tal van verschillen tussen mensen en dieren. Voor mijn part vindt men zelfs dat mensen meer morele waarde hebben. Waar het echter om gaat, is dat wanneer men aan dieren enige morele waarde toekent, dit betekent dat men ze niet zonder noodzaak leed kan berokkenen en doden. Dus zelfs wanneer er geen pijn aan te pas zou komen, dan nog zou het niet te rechtvaardigen zijn ze te doden voor niet noodzakelijke, trievale doeleinden.

Wellicht werkt een actueel voor-

beeld verhelderend. Er is erg veel ophef en verontwaardiging ontstaan over de tandarts die Cecil de leeuw dood schoot voor zijn kop als trofee. Terecht, maar er is geen enkel moreel verschil met het consumptiegedrag van niet-veganisten. In beide gevallen wordt een dier onnodig gedood voor het plezier. Van respectievelijk de trofeeën jacht en de smaak.

Ook maakt het moreel gezien geen enkel verschil of je het dier zelf doodt of daarvoor een ander inhuurt.

Het feit dat men iets al sinds mensenheugenis doet, zegt helemaal niets over de morele juistheid er van. Wanneer we op die manier zouden redeneren, zouden we nog steeds slavernij kennen en zouden vrouwen geen rechten hebben.

Uiteraard worden dieren ongewild gedood bij allerlei activiteiten die wij uitvoeren. Wanneer iemand een weg aanlegt of wij die weg op gaan met onze auto, weten we ook dat daarbij slachtoffers (kunnen) vallen. Maar we leggen die weg niet aan en gaan

die weg niet op, met de intentie om anderen te doden. Dat geldt wel voor het onnodig doden van 57 miljard landdieren per jaar voor voedsel. We kunnen simpelweg wat anders in onze mond stoppen en dat is, zoals Koen ook onderkent, gezond en kan ook erg lekker zijn. Er zullen ongetwijfeld elders mensen zijn die zijn aangewezen op dierlijk voedsel, maar wij zijn dat niet.

Ik gebruik inderdaad voor mijn gezondheid noodzakelijke medicijnen die getest zijn op dieren. Ik vind dat betreurenswaardig, maar er is helaas geen alternatief. Dat geldt evenzo voor de dierlijke producten die zijn verwerkt in b.v. wegen en autobanden. Voor meer dan 99% van het gebruik van dierlijke producten geldt echter dat er geen enkele noodzaak is ze te gebruiken en dat er in ruime mate alternatieven zijn. Gewoon een kwestie van simpelweg andere dingen in ons boodschappenkarretje en onze mond doen. Tenslotte verwijs ik graag naar deze website voor meer informatie over veganisme: www.howdoigovegan.com.

Menno Harsveld

Beste Koen,

"Het moreel criterium houdt op bij de mens, alleen wij mensen kunnen nadenken over ons handelen." Daarin heb je gelijk, althans wat betreft het subjectief moreel criterium, dat wil zeggen wat het subject van de morele handeling betreft. Maar Floris van den Berg heeft in navolging van Jeremy Bentham en Peter Singer voldoende argumenten naar voren gebracht om het objectief moreel criterium, dat wil zeggen wat het object betreft van de morele handeling, onze verplichting het veroorzaken van onnodig lijden te vermijden, uit te breiden tot alles wat kan lijden. Je noemt dat onzin en wilt dat aantonen door erop te wijzen dat "de mensen in Vietnam en met hen vele anderen over de wereld geen keuze hebben om geen dieren te exploiteren." Wie even nadenkt zal zien dat dit dus geen argument is tegen de stel-

Open brief aan Koen Jansen

(betreft 'Moreel criterium en het verschil tussen dieren en mensen' door Koen Jansen, De Vrijdenker 2015-07, pag. 4)

ling van Floris, Singer en Bentham. We hebben bij jouw voorbeelden immers met broodnodig – eigenlijk vlees- of juist nog dierproducten nodig – gedrag te maken.

Maar hoe zit het met jou en mij? Kunnen wij in alle eer en geweten zeggen dat wij dierproducten nodig hebben? Ik denk van niet.

Ik ga niet beweren dat consequent veganist zijn gemakkelijk is. Ik ben het wel oneens met hen die vinden dat een deugdzaam handeling lastig moet zijn – een overblijfsel van het katholieke geloof dat slechts pijnlijke daden verdienen kunnen verzamelen voor het hiernamaals – dat er moeite mee gepaard kan gaan lijkt me vanzelfsprekend. Nu ben ik wel Aristotelisch genoeg om als criterium voor het verworven hebben van een

deugd het gemak te bekijken waarmee je die deugd beoefent, maar de Filosoof noteert ook dat dapperheid op het slag-

veld niet betekent dat men graag gekwetst of gedood wordt, maar wel dat men dat verkiest boven lafheid. Ik ga geen honger lijden als ik bij gelegenheid geen veganistische maaltijd kan krijgen en zal me ook niet onttrekken aan de gezelligheid van een niet-veganistische maaltijd als het sociaal verkeer dat vereist, maar ik zal dat zoveel mogelijk voorkomen door tijdig de organisatoren van mijn veganistische wensen op de hoogte te stellen en mij desnoods beperken tot duurzaam biologisch vegetarisch eten. Je mag dat onzin vinden, maar dat zal mij veganistische worst wezen.

Paul Mercken

Beste Jan,

Het is een sympathiek voorstel: op bijeenkomsten van De Vrije Gedachte uitsluitend plantaardige koekjes en dito melk bij de koffie en uitsluitend plantaardige hapjes bij de borrel serveren. Echter, dat dieren ons daarvoor dankbaar zijn is onzin. Dieren zijn mensen niet dankbaar en ze zijn mensen ook nooit dankbaar geweest. Dat kunnen ze namelijk niet. Het toedichten van menselijke gedragingen of emoties aan allerlei dieren is één van de grootste zeperds binnen de discussie over dierenwelzijn. Er zijn wel goede argumenten om minder vlees te eten zoals dat het minder belastend is voor onze leefomgeving.

Verder doe je nogal wat aannames in De Vrijdenker van 2015-07. *Iedereen is tegen dierenleed* schrijf je, maar ik ben daar niet tegen, en ik ken vele andere mensen die daar ook niet tegen zijn. Dierenleed voor onderzoek of om (hongerige) monden te voeden kan ik prima accepteren. Het doden van dieren voor consumptie, daar hebben heel veel mensen geen enkele moeite mee, en ik ook niet. Je hebt het over *onze eigen onrechtvaardigheid en het leed dat wij toebrengen met ons gedrag*. Het is een aanname

Reactie op Jan ten Cate

(betreft '(Jonge) vrijdenkers en dierenwelzijn' door Jan ten Cate, De Vrijdenker 2015-07, pag. 12)

om het exploiteren van dieren een onrechtvaardigheid te noemen. Je kan het onrechtvaardig vinden.

Verderop heb je het over slachtoffers, en ik neem daarbij aan dat je dieren bedoelt, maar welke dan? Hoe dan ook, het is wederom het toekennen van menselijke waarde aan dieren en ook dat is helaas onzin. Dieren zijn geen mensen, en ze vallen daarom buiten de morele cirkel.

Je hebt het ook over een strijd voeren, maar ik zou niet weten welke strijd en waarvoor eigenlijk? Dat de discussie omtrent dierenwelzijn en dierenrechten actueel is, ben ik met je eens. Daarom gooi ik even wat olie op het vuur binnen deze discussie. Maar nog even een paar dingen: 1) je zegt ook "*Vrijdenkers moeten zich hiervoor inzetten*". Dat is iets wat ik als vrijdenker dan zelf wel bepaal. 2) "*afvragen aan welke kant van de geschiedenis zij staan op dit onderwerp*". Nou dat lijkt me duidelijk waar ik dan sta: Niet aan jouw kant. 3) je hebt het een paar

keer over emancipatiegolf en emancipatievraagstuk, maar dat is nu echt een onderwerp dat alleen gaat over mensen. Ik heb ook nog nooit een dier zich over emancipatie horen uitspreken, want dat kunnen ze niet. Emancipatie betekent streven naar een volwaardige plaats in de samenleving vanuit een achtergestelde positie maar dat slaat helemaal niet op dieren. Moeten dieren dan bijvoorbeeld ook stemrecht krijgen? 4) je roept op om het 5de standpunt uit het manifest

van de Vrije Gedachte net zo serieus te nemen als de rest van de stand- en streefpunten. Ach, je kan het in het manifest laten staan, maar dieren horen niet binnen de morele cirkel van de mens. Evenzo de term: respect voor andere levende wezens. Tsja, beetje vage term als je niet definieert welke levende wezens. De rondwormen zoals *Globodera rostochiensis* en *Globodera pallida* (met tot 30 miljoen stuks per vierkante meter bodem) veroorzaken nogal wat schade aan gewassen, en daarmee hongersnood, en wat bedoel je dan met respect?

Beste Jan, misschien kan ik je nog een beetje tegemoet komen: ik ben niet tegen het verbeteren van dierenwelzijn of betere bescherming van onze natuurlijke bronnen op deze planeet, maar de discussie over dierenwelzijn wordt nu, onder andere door jou, niet op argumenten maar met emoties gevoerd, en ontbeert kennis en/of feiten over biologie. Voor wat betreft de plantaardige hapjes bij de borrel, lijkt me heerlijk.

Groet,

Koen Jansen

Koen Jansen, Bioloog en Vrijdenker, heeft meer dan 25 wetenschappelijke publicaties op zijn naam in internationale tijdschriften betreffende gedrag- en hersenonderzoek in onder andere kikkers, salamanders, huismuizen, spitsmuizen, veldmuizen, ratten, grondeekhoorns, hamsters.

VAN DE REDACTIE

Vlak voor het ter perse gaan van dit nummer heeft de redactie (niet voor het eerst) de moeilijke afweging gemaakt hoe verder te gaan met de discussie

over veganisme in onze kolommen. Wij menen dat dit onderwerp - dat wij niet als een kern-onderwerp zien - hierboven en in de vorige nummers alsmede in eerdere nummers (vóór de tijdelijke stop van vorig jaar) voorlopig (weer) voldoende aandacht heeft gekregen

en stellen daarom nu een stop in van een jaar. Tegen verwijzingen naar veganisme, die in een ander verband functioneel zijn, is geen bezwaar. Wij vertrouwen op uw begrip voor deze beslissing.

Bizar boek over Pantera's zoon Jezus

Over C. Produkta, *Ik Jezuha ben Pantera. De ware historische Jezus*, privé-uitgave, ISBN 9789402113358

Anton van Hooff (foto pag. 18)

Nee, ik doe me deze geestelijke foltering niet langer aan. 40 bladzijden lang heb ik, hoofdschuddend en soms schaterend, zitten strepen, maar nu weet ik het wel: dit is een van bizarste drukwerken die ik ooit onder ogen heb gehad. Het voorwoord van deze volgens de auteur 'wetenschappelijke uitgave' begint zo: 'In de meest gegeven biografieën is het een vraagstuk, hoe de historische Jezus, objectief een correcte benadering ervaart en uitgezien heeft.' De hersenen knarsen onder deze reeks woorden die kennelijk als zin is bedoeld. Ik geef verderop nog wat van die breinbrekers.

Maar eerst een belangrijk punt uit de kennelijk bedoelde boodschap. Volgens Kelsos (Latijn: Celsus) was Jezus het product van een slippertje van Maria met de Romeinse soldaat Pantera. Om de schande te verbergen beweerde ze maar dat een god de verwekker was, volgens Kelsos een bekende uitvlucht van ongewenst zwangere vrouwen. Nu is Kelsos als criticus van het christendom serieus te nemen (zie *De Vrijdenker* 42.11, p.11-12). Zijn *Ware Rede*, tweede helft tweede eeuw, is de eerste intelligente weerlegging van het geloof in J. van N. Tevoren werden de christenen voor alles wat vies en vuil was uitgemaakt, zoals pleegt te gebeuren bij een nieuwe sekte: ze zouden kannibalisme bedrijven en aan incest doen. Kelsos kent – en dat is nieuw – de christelijke geschriften en ook de Joodse. Voor de historiciteit van Jezus is het belangrijk dat hij het bestaan van die goeroe niet ontkent – zoals nu sommige pseudowetenschappers wel doen. Hij stond zoveel dichter bij de gebeurtenissen dan wij en had zeker verklaard dat Jezus een verzinsel was als daarvoor enig bewijs was. Dan had hij met nog meer recht van de christenen kunnen zeggen: 'Zij onderzoeken niet, maar geloven.'

Hoe kwam Kelsos aan die 'Panter' als Jezus' pa? In de Joodse Talmoed is meermaals sprake van een Jesju, zoon van 'Mirjam' en van Pandera, Panthera, Pandira, Pantiri of Pantera, soms met het sappige detail dat zij met een ander was getrouwd. Er wordt een uitzichtloze discussie gevoerd over de vraag hoe authentiek deze mededelingen zijn. Gaat het niet om latere antichristelijke toevoegingen? Kelsos' vroege referentie is een sterk argument voor de echtheid van de traditie.

De naam Pantera is echt uniek. Er komen in Romeinse inscripties 29 vrouwen voor die Pant(h)era heetten, maar er is slechts één man: Tiberius Iulius Abdes Pantera. Zijn grafsteen*) in het Duitse Bingerbrück zegt:

TIBERIUS IULIUS ABDES PANTERA UIT SIDON, 57 JAAR OUD, 40 DIENSTJAREN, SOLDAAT UIT HET EERSTE REGIMENT BOOGSCHUTTERS IS HIER BIJGEZET **)

Maar ja, *what's in a name?* Qua datering zou Pantera Jezus' vader kunnen zijn. En hij kwam uit de Levant – Sidon wordt in de epitaaf immers als zijn geboorteplaats genoemd.

Rond deze in elk geval curieuze gegevens, die wel bekend zijn, bouwt C. Produkta, een pseudoniem***), zijn taalkundige ruïne. Haast iedere zin is fout qua spelling, constructie en woordkeus. In het begin is het aan amusant

spel het Duits te achterhalen dat in merkwaardige Nederlandse woorden schuilt, maar na een tijdje overheerst verbijstering. Een paar meewarig stemmende voorbeelden:

- *Celsus een kritieker van de christelijke leer, bekritiseert het christelijke geloof [...] en de gebeurtenis van wonderen.*
- *Maar dit leven en leer van Jezus zijn beschrijven in de 2^e eeuw naar christus (nach, na en naar).*
- *Daten van Pantera: Ouder 62 (ouder? Ook natuurlijk 'Alter', leeftijd; 'Daten' voor data, gegevens)*
- *Een grote kwel over het ware bericht over Jezus (Quelle, bron)*

Namen worden inconsequent verhaspeld: op p. 36 heet Origenes Origines, een pagina verderop Orignes, Herodes wordt aangeduid als Herodus, soms de 'de grootte' en dan weer 'de Groote', Polycarpus heet Polycampus. Tja, dat heb je als je zelf een boek uitgeeft en hoogmoedig afziet van correctie.

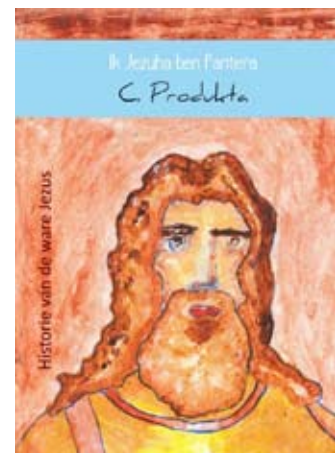
Wat wil 'Produkta' toch met zijn schrijfproduct? Terwijl hij zich voordoet als een agnost, eindigt hij zijn schrijfsel, in zijn onnavolgbaar krakkemikkig proza, met een geloofsbekentenis: 'Over de tijden weg, wat belangrijk is in bekijk tot Jezus, is het feit, in tegenstelling tot iedere ander mens hoe "vroom" hij ook was, dat hij een belangrijke historische persoon is gebleven, op een wijze die ons begrip menselijk te boven gaat. Iets in een mens, iets godgelijk, is in hem werkelijkheid geworden. Wonderen vonden plaats, zieken worden genezen, door het goddelijke dat door hem scheen, en dat door zijn taal, die zijn handelen ondersteunden. Hij als vezel van God, had door de dood niet een psychische dood, maar passeerde hij de grens, een gedenkwaardige, om de open deur naar de eeuwige waarden te passeren, naar de goddelijke waarden van liefde en licht. Het is onze keuze, naar de echte Jezus (een keuze die voor sterfelijke een troost is) die ons laat leven, en leven naar de dood, in verzet toe Kayfas, die hem, in twee duizend jaar geleden, het vermeent zwijgen oplegde, om zelf door de deur te gaan, om hem levend te ontmoeten.'

Goed, ik heb dit geestelijke kruis op mij genomen, maar leg het nu opgelucht neer.

*) Een foto van de grafsteen staat achterop dit blad.

**) De Latijnse tekst is (ook) op het internet te vinden in de *Epigraphik-Datenbank Clauss/Slaby* (EDCS) onder EDCS-11001626.

***) De identiteit van de auteur C. Produkta - die zijn boek zelf ter recensie heeft aangeboden - is bij de redactie bekend. Zijn moedertaal is Duits.

Wat elke godgelovige zou moeten overdenken (7)

Een kritisch-rationele handreiking

Gerhard Elferink

7. Als de betrokkene op weg naar het bergbeklimmen niet een bijna-verkeersongeluk had gehad maar een echt, was hij tengevolge van dat ongeluk misschien wel overleden, gewond in een ziekenhuis terechtgekomen, of ongedeerd gebleven. Hoe het ook zij, in alle drie gevallen - die op hun beurt weer van allerlei toevalligheden afhangen - had de betrokkene, bij gelijk verloop van de nog te volgen gebeurtenissen, nooit op hetzelfde tijdstip in dat ravijn kunnen vallen!
8. Evenzo berust ook het ontstaan van individuen, door de gigantische combinatiemogelijkheden van de chromosomen en het elkaar simpelweg eens tegen het lijf moeten lopen van twee partners, op puur onoorzakelijk of echt toeval. Dat mensen elkaar ergens tegenkomen moet weliswaar als oorzakelijk toeval worden beschouwd, dat zij zich daarbij ook nog eens dusdanig tot elkaar aangetrokken voelen dat het stichten van een gezin het gevolg is, is evenwel echt toeval. Dat de twee partners de mensen zijn die ze zijn, is op zijn beurt weer het gevolg van allerlei toevalligheden in het nabije en verre verleden.
9. Stel dat omstreeks het begin van onze jaartelling een jonge Germaanse krijger ▼ in een van de vele stammenconflicten ernstig gewond is geraakt. Vele dagen zweeft hij tussen leven en dood, maar uiteindelijk geneest hij. Het genezen op zich draagt dan wel veel wetmatigs in zich - per slot van rekening beschikken alle levende wezens over een reparatiemechanisme - dat hij überhaupt kón genezen berustte op toeval. Indien de vijandelijke pijl hem luttele centimeters hoger had getroffen, was hij zeker ten dode opgeschreven geweest.
10. Wat zou dit wel of niet overlijden van die Germaanse jongeling uit dat verre verleden nu voor gevolgen hebben voor het heden?
11. Zoals gezegd herstelde hij volledig. Hij trouwde en kreeg in totaal dertien kinderen van wie er zes de volwassen leeftijd bereikten en op hun beurt ook weer kinderen kregen. Deze kinderen kregen vervolgens ook weer kinderen en zo volgden de generaties elkaar op tot aan de dag van vandaag. Voornoemde Germaan uit dat grijs verleden heeft thans wel miljoenen nakomelingen, die op vele plaatsen in tal van landen leven.
12. Indien die Germaan

destijds wel was overleden, had hij geen nakomelingen gekregen, met als gevolg dat miljoenen mensen die thans wél leven eenvoudigweg niet zouden bestaan! In hun plaats zouden uiteraard wel anderen leven, maar toch, de huidige wereld zou er een stuk anders uitzien. Maar niet alleen het heden zou anders zijn. Ook de geschiede-

nis zou voor een deel anders zijn verlopen, waardoor het heden - afgezien van het feit dat er miljoenen andere mensen zouden leven - nogmaals anders zou zijn.

13. Zo zien we dat een gebeurtenis, die in haar tijd nauwelijks van invloed op de toenmalige samenleving was, door de loop der jaren toch gigantische gevolgen kan hebben, waarbij toeval een alles bepalende rol speelde.

Gerhard Elferink (Twente, 1943) is voormalig farmaceut, thans o.a. bestuurslid van De Vrije Gedachte.

20. Wetmatigheid en toeval

1. Dat elk individueel wezen eens sterft is een wetmatigheid. Wanneer, waardoor, en onder welke omstandigheden, is evenwel het gevolg van oorzakelijk dan wel onoorzakelijk (echt) toeval. Ons hele bestaan berust op een fundering van wetmatigheden en toeval. Toch is het toevalsprincipe niet zoiets als een blind noodlot.
2. De mens, en met hem alle levende wezens, kunnen in meer of mindere mate door aanpassing van hun gedrag de zaken naar hun hand zetten. Men kan gevaar ontlopen of juist bewust opzoeken. Zo kan men ook de klimatologische veranderingen ontwijken door naar elders te vertrekken of zich aan die veranderende omstandigheden aanpassen.
3. Het hele evolutieproces is in feite niets meer en niets minder dan het naar de hand zetten, ontwijken van, dan wel aanpassen aan, het toevalsprincipe in de natuur. Naarmate de mens zich verder ontwikkelde slaagde hij er als gemeenschap steeds beter in het toeval uit te sluiten.
4. Het voortbestaan van de menselijke soort is daardoor, binnen de huidige ecologische en klimatologische omstandigheden, allang verzekerd. Het gaat inmiddels zo goed met de soort Mens dat het gevaar bestaat dat dit succes zich tegen hem gaat keren. Door zijn gigantische populatie is het gevaar niet denkbeeldig dat het ecologisch evenwicht in de natuur en in het kielzog daarvan ook de klimatologische omstandigheden dusdanig veranderen dat het voor veel diersoorten, waaronder de mens zelf, onmogelijk wordt zich nog langer te handhaven.
5. Alle menselijke vindingrijkheid ten spijt, kan het totale menselijke gedrag - als optelsom van het doen en laten van al die miljarden individuen - dusdanige vormen aannemen dat de evolutionaire opgaande lijn wordt omgebogen in een catastrofale neerwaartse.
6. Elke individuele mens staat, ondanks het succes als soort, nog wel degelijk aan allerlei willekeurigheden bloot. Maar ook hij kan door beredenering en aangepast gedrag het toeval verkleinen tot overzichtelijke proporties en daarmee zijn eigen bestaan verlengen en tegelijkertijd een bijdrage leveren aan de instandhouding van het evenwicht in de natuur tussen alle levensvormen en daarmee impliciet ook aan het voortbestaan van zijn eigen soort.

WORDT VERVOLGD

De Vrije Gedachte

Doelstelling van De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' stelt zich ten doel:

het bevorderen van het vrijdenken.

Het vrijdenken is een atheïstisch-humanistische levenshouding gekenmerkt door:

- Rationeel denken en onderzoeken van de werkelijkheid daarbij strevend naar:
 - bevrijding van dogmatisme, vooroordeel en onwetenschappelijke houding,
 - vasthouden aan principes van toetsing en bewijsvoering.
- Moreel handelen vanuit het besef van:
 - eigen verantwoordelijkheid voor gedachten en daden,
 - menselijke waarde,
 - solidariteit met de medemens, de natuur en het milieu,
 - de eindigheid en onherhaalbaarheid van elk individueel leven.

Een vereniging ontleent bestaansrecht aan haar doelstellingen en aan haar ledental. Veel doelstellingen kunnen worden bereikt bij voldoende aantallen (actieve) leden. Opkomen voor de situatie van mensen met een atheïstisch-humanistische levenshouding is erg actueel. In de komende periode wil 'De Vrije Gedachte' graag nieuwe activiteiten organiseren, ook in de regio's, en meer voor het voetlicht treden. Dit vergt creativiteit, tijd en energie van het bestuur, meer vrijwilligersinzet en een financiële impuls. U kunt hierbij helpen.

Bezoek onze website
devrijegedachte.nl
 en onze Facebook-pagina
 'De Vrije Gedachte'

Steun De Vrije Gedachte!

Vindt u ook dat de vereniging op de kaart van levensbeschouwelijk Nederland thuishoort? Wilt u ook dat de vereniging nieuwe activiteiten organiseert? Steun dan de vereniging!

U kunt de vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' steunen door:

- mee te doen bij activiteiten en uw mening te geven,
- als vrijwilliger te helpen bij de organisatie van activiteiten, of door een regiokring te starten,
- ingezonden brieven te sturen aan kranten en uzelf daarin expliciet als vrijdenker te benoemen,
- geld te schenken aan de vereniging of een legaat na te laten. U kunt hierover vrijblijvend een informatief gesprek voeren en u daarvoor aanmelden via ons mailadres (zie onder),
- andere belangstellenden te attenderen op de activiteiten van de vereniging,
- te reageren op publicaties e.d. van 'De Vrije Gedachte',
- lid te worden van vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' (zie het informatiekader in dit blad),
- abonnee te worden van het blad 'De Vrijdenker' (zie het Colofon van dit blad).

Heeft u vragen of ideeën? Het bestuur hoort ze graag! Of wilt u praten over nalaten of schenken? Neem contact op via info@devrijegedachte.nl; voor andere contactmogelijkheden zie het informatiekader in dit blad.

Het driekleurig viooltje is sinds de 19de eeuw het internationale symbool van de vrijdenkerij. Dit bloempje heeft in het Frans de naam *pensée*, die gedachte betekent. De bloem heeft deze naam gekregen omdat de vorm ervan op die van een menselijk gezicht zou lijken en omdat de bloem in augustus vooroverbuigt alsof hij diep in gedachten is. La libre pensée, een term die Victor Hugo in 1850 geïntroduceerd zou hebben, betekent letterlijk de vrije gedachte en is de Franse benaming voor het vrijdenken. (Bron: wikipedia.org.)

EVACUATIEPLAN VAN DE PIANEET AARDE

MENSEN DOWNLODEN VAN 185 LANDEEN TER WERELD 4 MILJOEN BESTANDEN MAANDELIJKS UIT 30 000 STEDEN EN GEMEENTEN. 7.2010

WIJ HOUDEN VAN JULIE EN WIJ HELPEN JULIE

ASHTAR SHERAN

Ashlar Sheran - bevelhebber van de Grote Heerservoet van Engelen van de Hemel

VRIENDEN VAN DE HEMEL

ASHTAR SHERAN DE HEER JESUS CHRISTUS STRAAL DE LIEFDE UIT PIAAK

Waarschuwing ! De hagedissen uit de hel zijn begonnen u en dingen te CHIPPEN om u tot slaaf te maken

Streepjescodes worden door CHIPS verplaatst. Doet Alle mensen en alle dingen zo snel mogelijk te chippen. Opslossing: Petits - Wij laten ons niet chippen. Het openen van het hart, Verwijdering van het kwaad in onszelf! WAARSCHUWEN JULIE OOK ANDEREN ! ZIEF DOOR 1 2008

engelen-hemel.nl

217 NL noverichipsinside.com foebud.org Bibberhaai 2007

Afb. 4415 NL

